

Elisa Vesterinen

Lasten tunnetaitojen kehittymisen tukeminen elokuvakasvatuksen keinoin

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

10.4.2017

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Elisa Vesterinen Lasten tunnetaitojen kehittymisen tukeminen elokuvakasvatuksen keinoin 48 sivua + 1 liite Kevät 2017
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaaja	Lehtori Anna-Riitta Mäkitalo Lehtori Kirsi Lautala
<p>Opinnäytetyöni oli kehittämistehtävä, jonka tavoitteena oli tukea lasten tunnetaitojen kehittymistä elokuvakasvatuksen keinoin. Ihmisen tärkeimpiä tunnetaitoja ovat tunteiden tunnistaminen, kannattelu, säätely ja käsittely. Kehittämistehtävää varten toteutin lasten kanssa kaksi elokuvaprojektia esikoulu-ryhmässä, jossa oli 10 lasta iältään 6-7 vuotiaita. Pyrkimys oli kuvata sitä, miten nämä tunnetaidot ilmenivät elokuvantekoprosesseissa ja miten elokuvakasvatuksen keinoin pystyimme tukemaan kyseisten tunnetaitojen kehittymistä. Opinnäytetyöni on muodoltaan monimuotoinen opinnäytetyö, oppimisympäristö oli toiminnallinen.</p> <p>Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys perustuu elokuvakasvatukseen ja lapsen tunnetaitoihin. Viitataan myös valtakunnalliseen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, sillä kehittämistehtäväni liittyy olennaisesti tähän opetushallituksen antamaan valtakunnalliseen määräykseen. Opinnäytetyöni arviointi perustui omaan havainnointiini ja videotallenteeseen. Tein havaintoja suunnittelutyöstä, kuvaustilanteesta ja kahdesta valmiista lyhytelokuvasta.</p> <p>Opinnäytetyöni on ajankohtainen, sillä tunnetaidot ovat ihmisen perustaitoja. Tunnetaitojen tukemiseen tarvitaan turvallinen ympäristö, kasvattajan tuki ja uudenlaisia opetusmenetelmiä. Kasvatus – ja opetusalan ammattilaisten on hyvin tärkeä ymmärtää tunnetaitojen oppimisen merkitys varhaislapsuudessa, sillä tunteiden tunnistaminen ja hallinnan oppiminen on jopa tärkeämpää kuin tiedollinen oppiminen ja tiedon hankkiminen, sillä uusien asioiden tehokas oppiminen vaatii toimivaa tunnepohjaa.</p> <p>Kehittämisehdotukseni on se, että elokuvakasvatuksen menetelmiä tulisi käyttää yhtenä sosiaalipedagogisena menetelmänä paikallisten esiopetussuunnitelmien toteuttamisessa. Elokuvakasvatuksen keinoin pystymme tukemaan lasten tunnetaitojen kehittymistä.</p>	
Avainsanat	Elokuvakasvatus, tunnetaidot, tunteet, esiopetus

Author Title	Elisa Vesterinen Supporting children's emotional skills with film education
Number of Pages Date	48 pages + 1 appendice Spring 2017
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer Kirsi Lautala, Senior Lecturer
<p>This Bachelor's Thesis was a multiform development study, and the learning environment was functional. People's most important emotional skills are to recognize, hold, prescribe and process feelings. My functional thesis produced two movies, which I did with 10 preschool children at the age of 6-7. The aim of the study was to describe how these emotional skills appeared in these two movie processes and how we could support children's emotional skills with a way of film education. The evaluation of the process was based on observation.</p> <p>The main theoretic framework of the Bachelor's Thesis relied on film education and children's emotional skills. I also referred to the basic of the national preschool curriculum, because it was very essential from the point of view of my study. The topic of my Bachelor's Thesis was very current, because emotional skills are the basic skills of human life. To be able to support children's emotional skills, educators and professionals of teaching should understand the significance of learning these skills in the early childhood. Emotional skills are even more relevant to learn than information and data, because in order to be able to learn, human beings need a workable emotional ground. Children need a safe atmosphere, educators support and new education methods to learn these skills.</p> <p>By using film education methods, we can teach children to name, carry and handle emotions. The development succession of my Bachelor's Thesis is that film education methods should be used in teaching, when the aim is to support children's emotional skills.</p>	
Keywords	Film education, emotion, emotional skills, early childhood education

Sisällys

1	JOHDANTO	3
2	OPINNÄYTETYÖN TARVE	4
3	ESIOPETUS SUOMESSA	5
3.1	Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet	5
3.2	Esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua	6
3.3	Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	7
3.4	Monilukutaito, tieto ja viestintäteknologian osaaminen	7
3.5	Oppimisympäristöt esiopetuksessa	7
3.6	Ilmaisun monet muodot	8
3.7	Paikallisesti päätettävät asiat	9
4	ELOKUVAKASVATUS	10
4.1	Mitä elokuvakasvatus on?	10
4.2	Elokuvasta tukea tunnetaitojen käsittelyyn	11
4.3	Elokuva kannustaa aktiiviseen oppimiseen	13
4.4	Elokuvan muoto ja tekniikka	14
4.5	Elokuvan tekemisen liittyvät tapaustutkimukset	16
4.6	Kaija Juurikkalan pikaelokuvamenetelmä lyhyesti	17
5	TUNNETAIDOT	18
5.1	Sisäinen itsesääätely	18
5.2	Tunteet	19
5.3	Tunnetaidot	20
5.4	Tunnerehellisyys	23
5.5	Empatia	24
5.6	Temperamentti	24
5.7	Sosiaalisten tilojen sosiaalinen säätely	26
5.8	Stressi	26
5.9	Kasvattajan rooli tunnekasvatuksessa	29
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	30
6.1	Havainnointi	30
6.2	Havainnoinnin kriteerit	31
6.3	Opinnäytetyön tavoitteet	31
6.4	Esikouluryhmä	32
6.5	Opinnäytetyöprosessi	32

6.6	Työskentelyvaiheet	33
6.6.1	Juoni ja käsikirjoitus	33
6.6.2	Rekvisiitat, lavasteet ja kuvauspaikat	34
6.6.3	Kuvaustilanne	35
6.6.4	Editointi	37
7	OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTIA	38
8	POHDINTAA	43
	LÄHTEET	46

Liitteet

Liite 1. Suostumuslomake esikouluryhmän vanhemmille

1 JOHDANTO

Tunteet ovat merkittävä osa ihmisenä olemista. Tunteet ovat läsnä ja vaikuttavat kaikissa elämäntilanteissa, huomaapa sitä tai ei. Sen lisäksi, että ne mahdollistavat elämän makuisen elämän ja tuovat ”värejä ja makuja” kokemuksiin, ne ohjaavat elämää. (Niemi 2014: 58.)

Lapsen kasvun keskeinen tavoite on oppia tunnistamaan ja jäsentämään tunteita. Omien tunteiden tunnistaminen alkaa vähitellen, ja lapsi tarvitsee siihen tukea. Tämä on kasvattajalle annettu tehtävä. Lapsen tunnetaitojen tukeminen perustuu tunteiden tunnistamiseen, nimeämiseen ja hyväksytyin ilmaisutavan opettamiseen lapselle. Aikuinen antaa myös omalla esimerkillään lapselle mallin siitä, miten tunteita käsitellään ja ilmaistaan ja miten niiden kanssa selvitään. (Haapsalo – Kirkkopelto 2016:1.)

Kyky havaita ja tiedostaa omia tunteita on tunnetaitojen ja itsetuntemuksen perusta. Sitä tarvitaan myös toisten tunteiden hahmottamisessa ja vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Jos omia tunteita ei pysty näkemään, on hankala ymmärtää toistenkaan tunteita. Tunteiden ymmärtäminen kattaa myös kyvyn nähdä niiden syitä ja seurauksia. Jos tunteita ei ymmärrä, tai näe niiden syitä ja seurauksia, jää helposti niiden armoille. Tunteita ymmärtävä taas kykenee tekemään pieniä arjen päätöksiä, eikä erehdy niin helposti elämän suurissakaan valinnoissa. (Suomen mielenterveysseura n.d.)

Liian moni ihminen kamppailee tunneristiriitojen ja sosiaalisten pelkojen puristuksessa. Lapsia tulisi opettaa kestämiin vaikeuksiin ja turhaumiin, hillitsemään mielihalujaan sekä tunnistamaan omia tunteitaan. Tunnetaitoisilla henkilöillä on yleensä myös sosiaalisia taitoja ja empatiaa. (Jalovaara 2005: 10 – 11.) Hyvät tunnetaidot ovat tavoittelemisen arvoinen asia. Ne seuraavat voimavarana mukana ihmissuhteisiin, ne vahvistavat itsetuntoa ja liittyvät hyvinvointiin monella tavalla. (Niemi 2014: 59.)

Opinnäytetyöni on kehittämistehtävä, jonka tavoitteena on tukea lasten tunnetaitojen kehittymistä elokuvakasvatuksen keinoin. Ihmisen tärkeimpiä tunnetaitoja ovat tunteiden tunnistaminen, kannattelu, säätely ja käsittely. Kehittämistehtävää varten toteutin lasten kanssa kaksi elokuvaprojektia esikoulu-ryhmässä, jossa oli 10 lasta iältään 6-7 vuotiaita. Pyrkimys oli kuvata sitä, miten nämä tunnetaidot ilmenivät elokuvantekoprosesseissa ja miten elokuvakasvatuksen keinoin pystyimme tukemaan kyseisten tunnetaitojen kehittymistä. Opinnäytetyöni on muodoltaan monimuotoinen ja oppimisympäristö oli toiminnallinen. Opinnäytetyöni arviointi perustuu omaan havainnointiini ja videotallenteeseen. Tein havaintoja suunnittelutyöstä, kuvaustilanteesta ja kahdesta valmiista lyhytelokuvasta.

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys perustuu elokuvakasvatukseen ja lasten tunnetaitoihin. Viitataan myös valtakunnalliseen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, sillä kehittämistehtäväni liittyy olennaisesti tähän opetushallituksen antamaan valtakunnalliseen määräykseen. Temperamentti ja stressi ovat keskeisiä käsitteitä liittyen ihmisen tunnetaitoihin, tästä syystä olen ottanut myös nämä teemat lyhyesti esille opinnäytetyöni teoriaosuudessa.

Opinnäytetyöni toisessa luvussa käsittelen lyhyesti opinnäytetyön tarvetta. Seuraavat kolme lukua käsittelevät työni teoreettista perustaa, kuudennessa luvussa kerron opinnäytetyöni toteutuksesta ja tavoitteista. Seitsemännessä luvussa arvioin toteutusta ja tavoitteiden saavuttamista. Lopuksi pohdin sitä, tulisiko elokuvakasvatuksen keinojen käyttää yhtenä sosiaalipedagogisena menetelmänä paikallisten esiopetussuunnitelmien toteuttamisessa.

2 OPINNÄYTETYÖN TARVE

Hyvinvoinnille voi olla vaarallista, jos ei voi koskaan näyttää tai ilmaista tunteitaan. Pahimmillaan lapsi voi lukkiutua tunnelukkoon, jolloin hän ei pysty tunnistamaan itsessään mitään tunteita. (Koivunen - Lehtinen 2015: 143.) Emootio eli tunnetila on sielunelämämme sisäinen, liikkeellepaneva voima, jolla on suuri merkitys kaikessa käyttäytymisessä ja toiminnassa, mutta pahimmillaan se voi olla myös tuhoava tekijä. Kasvattajilla, työnantajilla ja meillä kaikilla on vastuu siitä, että erilaisissa yhteisöissä harjoitellaan ja opitaan tunne- ja sosiaalisia taitoja. (Jalovaara 2005: 55.)

Tunteita ei aina ymmärretä eikä niille osata antaa riittävää painoarvoa. Moni ihminen kokee liian vähän myönteisiä tunteita ja arvostusta ihmisenä. Nykyaika painottaa ehkä liikaa rationaalista ihmiskäsitystä, jossa järjen osuutta korostetaan tiedon lähteenä. Tällainen näkemys kaventaa ihmisen persoonallista kokonaiskuvaa ja sisäistä voimaa. Se väheksyy tunteiden, intuitiivisten oivallusten ja kokemuksen tuomaa viisautta. Kylmä järki ja tieto eivät sisällä inhimillistä arvovarausta. Eettinen ja moraalinen kehitys tarvitsee myös tunnepohjaa. Tunteilla on merkityksensä ihmisen oppimistapahtumassa, muistamisessa, havaitsemisessa, ajattelussa yleensäkin ja käyttäytymisessä. (Jalovaara 2005: 10).

Tunnetaidot auttavat ihmistä hillitsemään liiallista huolestumista eri elämäntilanteissa. Itse asiassa tunteiden hallitseminen on ihmisen alituista ponnistelua, jolla pyritään tunteiden ymmärtämiseen ja liian voimakkaiden impulssien hallintaan. Kielteisten tunteiden ja huolestumisen vastapainoksi tulisi pyrkiä mielialansa parantamiseen. Myönteinen ajattelutapa ja optimismi antaa ihmiselle toivoa, että hänen asiansa kyllä hoituvat ja järjestyvät. Tämä mieliala motivoi häntä yrittämään ja ponnistelemaan. (Jalovaara 2005: 47.)

Tunteilla on tärkeä tehtävä, niillä on ”viesti kerrottavanaan”, ja siksi niiden havainnointi ja kuuntelu eli tiedostaminen on tärkeää. Jos jokainen todella ottaisi tunteensa huomioon ja kuuntelisi niitä, voisi saada arvokkaita oivalluksia itsestään ja elämästään. (Niemi 2014: 58–59.) Tunteiden ymmärtäminen ja tunnetaidot ovat siis elintärkeitä ihmiselle.

Kyky näiden elintärkeiden tunteiden säätelyyn tulee pitkälti kokemusten kautta ja yksilön näkökulmasta tämä on ominaisuus, jota pystyy vahvistamaan. Frank Martela toteaa Keski-suomalaisen artikkelissaan, että yrityksen menestys syntyy turvallisuuden tunteesta. Vertailtuaan yli kahtasataa eri selitystä Googlen data-analytiikot päätyivät siihen, että merkittävin yksittäinen tekijä, joka ennusti tiimin menestystä, oli psykologinen turvallisuus. Jos ihmiset tunsivat siis olevansa turvassa, valtava määrä energiaa vapautuisi ajatteluun, luovuuteen ja oppimiseen. Stressin ajatellaan syntyvän kiireestä ja työn määrästä, vaikka kaikkein stressaavinta onkin epävarmuus ja pelko hallinnan tunteen menettämisestä. Tunteita voi kuitenkin harjoittelemalla oppia hallitsemaan ja säätämään. Tunnetaitojen tukemista tulisikin vahvistaa erilaisin keinoin jo lasten varhaisessa vuorovaikutuksessa ja esiopetuksessa.

3 ESIOPETUS SUOMESSA

3.1 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on perusopetuslain mukainen Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikallinen esiopetuksen opetussuunnitelma laaditaan ja esiopetus toteutetaan. Opetussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaavat erityisesti perusopetuslaki ja -asetus sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 8.)

Perusopetuslain mukaan esiopetuksen tavoitteena on osaltaan tukea lasten kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Laissa säädetään, että esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä. Esiopetuksella on myös sivistystehtävä ja tasa-arvoisuuden edistämisen tehtävä ja opetuksen tulee turvata riittävä yhdenvertaisuus koko maassa. Opetuksen ja kasvatuksen tarkemmista tavoitteista säädetään valtioneuvoston asetuksessa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 13.)

Esiopetus toteutetaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditun paikallisen opetussuunnitelman mukaisesti. Esiopetuksessa otetaan myönteisellä tavalla huomioon lasten erilaiset kielelliset, kulttuuriset, katsomukselliset ja uskonnolliset taustat. Lasten mielipiteitä kuunnellaan ja heidän identiteettiensä kehittymistä tuetaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 13.)

Esiopetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Turvallisuus otetaan huomioon oppimisympäristöissä ja kaikessa esiopetuksen toiminnassa. Lasten kokeman turvallisuuden perustana ovat keskinäiseen kunnioitukseen ja huolenpitoon perustuva toimintakulttuuri ja esiopetukseen soveltuvat oppimisympäristöt. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 13.)

3.2 Esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua

Valtioneuvoston asetuksen mukaan esiopetuksen erityisenä tavoitteena on edistää yhteistyössä huoltajien kanssa lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa ja kunnioitetaan lasten mielenkiinnon kohteita opetuksen järjestämisessä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 14.)

Esiopetuksessa seurataan ja tuetaan kunkin lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä sekä hänen tietojensa ja taitojensa kehittymistä. Tavoitteena on samalla pyrkiä ennaltaehkäisemään mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Lapsen minäkäsitys vahvistuu arvostavan vuorovaikutuksen, monipuolisten oppimiskokemusten sekä kannustavan palautteen avulla. Esiopetuksen aikana lapset tutustuvat lähiympäristöön, sen ihmisiin ja luontoon sekä näiden moninaisuuteen. Leikillä ja mielikuvituksen käytöllä on tärkeä merkitys lasten myönteisen kehityksen sekä uusien tietojen ja taitojen opettelun kannalta. Esiopetus tarjoaa lapsille tilaisuuksia vuorovaikutukseen, ilmaisun eri muotoihin ja uusiin kokemuksiin. Lasten mielenkiinnon kohteisiin tutustutaan yhdessä erilaisissa oppimisympäristöissä. Näin lapsille avautuu mahdollisuuksia ystävyteen, oppimisen iloon ja uusiin kiinnostuksen kohteisiin. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 14.)

Lasten käsityksiä ja mielipiteitä pidetään tärkeinä, ja he osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä edellytystensä mukaan toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemiseen ja yhteisöllisyyteen. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen. Kannustava palaute ja oikeudenmukainen kohtelu kuuluvat hyvään esiopetukseen. Lapsilla on oikeus ilmaista itseään ja ajatuksiaan, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita. Esiopetus tukee lasten kykyä ymmärtää arvoja, noudattaa terveellisiä elämäntapoja sekä kehittää tunnetaitojaan ja kauneudentajuun. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 15.)

3.3 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Esiopetuksessa painopisteenä ovat kestävä elämäntavan sosiaaliset ja kulttuuriset näkökulmat. Lasten laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa opeteltavia tietosisältöjä enemmän se, miten esiopetuksessa työskennellään, millaisiksi oppimisympäristöt rakennetaan sekä miten lasten oppimista ja hyvinvointia tuetaan. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 16.)

Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys yksilön toimintakyvyille ja hyvinvoinnille kulttuurisesti monimuotoisessa maailmassa. Taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä kuuluu hyvään vuorovaikutukseen ja kulttuuriseen osaamiseen. Myönteisten ihmissuhteiden luominen ja ongelmatilanteiden rakentava ratkaiseminen edellyttävät yhteistyötaitoja. Esiopetuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja turvallisesti vertaisryhmän ja lähiyhteisön aikuisten kanssa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 16.)

3.4 Monilukutaito, tieto ja viestintäteknologian osaaminen

Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Se liittyy kiinteästi ajattelun ja viestinnän taitoihin ja kykyyn hankkia, muokata, tuottaa, esittää, arvioida ja arvottaa tietoa erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Lapsia kannustetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan erilaisia viestejä. Niiden avulla opetellaan ilmaisua ja vuorovaikutusta ja niiden herättämiin ajatuksiin ja tunteisiin eläydytään yhdessä. Lasten kuvalukutaidon, kirjoittamisen, lukemisen ja numeerisen lukutaidon sekä medialukutaidon kehittymistä tuetaan. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja, kuten elokuvia, leikkiloruja ja musiikkia. Lasten osallisuus vahvistuu monilukutaidon kehittymisen myötä. Samalla lasten maailma avautuu, jäsentyy ja saa uusia merkityksiä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 17.)

Tieto ja viestintäteknologian osaamisella tarkoitetaan sitä, että opetuksessa tutustutaan erilaisiin tietojen ja viestintäteknologisiin välineisiin, palveluihin ja peleihin. Tieto- ja viestintäteknologian avulla tuetaan lasten vuorovaikutustaitoja, oppimisen taitoja sekä vähitellen kehittyvää kirjoitus- ja lukutaitoa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa itse edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 18.)

3.5 Oppimisympäristöt esiopetuksessa

Oppimisympäristöillä tarkoitetaan esiopetuksessa tiloja, paikkoja, välineitä, yhteisöjä ja käytäntöjä, jotka tukevat lasten kasvua, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristöt muodostavat pedagogisesti monitahoisia ja joustavia kokonaisuuksia. Ne tarjoavat mahdollisuuksia leikkiin, luoviin ratkaisuihin ja asioiden monipuoliseen tarkasteluun lapsia motivoivia ja toiminnallisia työtapoja käyttäen. Kehittämistä ohjaavat näissä perusteissa määritellyt arvoperusta, oppimiskäsitys sekä toimintakulttuurin kehittämiseksi asetetut tavoitteet. Lisäksi otetaan huomioon lasten osaaminen, heidän kiinnostuksen kohteensa ja yksilölliset tarpeensa sekä esiopetuksen toteuttamisen periaatteet. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 23.)

Oppimisympäristöjä kehitetään niin, että ne edistävät vuorovaikutusta ja yhteisöllistä tiedon rakentamista. Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat luovat ilmapiiriltään turvallisen ja muita kunnioittavan oppimisympäristön. Monipuoliset oppimisympäristöt tukevat lasten aktiivisuutta, terveen itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymistä sekä oppimaan oppimisen taitoja ja tasa-arvoa. Lapset osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen. Heidän ideansa ja tuotoksensa näkyvät oppimisympäristöissä. Tämä tukee lasten osallisuutta ja antaa heille onnistumisen kokemuksia sekä vahvistaa vuorovaikutusta vertaisryhmän kanssa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 24.)

3.6 Ilmaisun monet muodot

Lasten oppimisedellytykset, sosiaaliset taidot ja myönteinen minäkuva vahvistuvat, kun he saavat valmiuksia ympäröivän maailman jäsentämiseen. Nämä valmiudet kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja ilmaisevat itseään ja maailmaa erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Harjoittelu tukee myös lasten keskittymiskyvyn ja itsesääätelytaitojen kehittymistä. Esiopetuksen tehtävä on kehittää lasten ilmaisua musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehollisen ilmaisun perustaitoja harjoittelemalla. Kulttuurin ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä monilukutaidon kehittymistä. Eri ilmaisumuotojen käyttö esiopetuksen arjessa ja juhlissa tarjoaa mahdollisuuksia tuoda esille kulttuurista monimuotoisuutta ja iloita siitä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 31.)

Esiopetuksessa tuetaan lasten kuvallisen ajattelun ja kuvailmaisun kehittymistä tekemällä, tulkitsemalla ja arvioimalla erilaisia kuvia. Opeteltava asia suunnitellaan lasten kokemusmaailmasta ja kiinnostuksen kohteista lähtien. Lapsia rohkaistaan kokeilemaan erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja. Kuvan tekemisen taitoja harjoitellaan moniaistisesti esimerkiksi maalaamalla, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä.

Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tuottamiensa kuvien lisäksi taideteoksia, median kuvia, esi-
neiden muotoilua sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja
kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi
väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin. (Esiope-
tuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 31.)

Arjen eettisten valintojen pohdinta sekä omien tunnetaitojen kehittäminen ja rakentavan käyttäytymi-
sen harjoittelu vahvistavat lasten vuorovaikutustaitoja. Tutustuminen lähiyhteisön tapoihin sekä us-
kontoihin ja muihin katsomuksiin yhdessä kokonaisuuden muiden tavoitteiden kanssa tukee lasten
kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää
laaja-alaista osaamista. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 34.)

Opetuksessa tuetaan lasten eettisen kohtaamisen ja ajattelun taitoja sekä tunnetaitojen kehittymistä.
Lapset tutustuvat opettajan johdolla niin omaan kuin muihinkin lapsiryhmässä tai lähiyhteisössä edus-
tettuina oleviin katsomuksiin ja uskontoihin sekä niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. Lapsia rohkais-
taan kysymään ja heidän pohdinnoilleen ja ihmettelyle annetaan tilaa. Kokonaisuuden työtapoina
korostuvat keskustelut sekä erilaiset eläytymisen mahdollistavat menetelmät. (Esiopetuksen opetus-
suunnitelman perusteet 2016: 34.)

Esiopetukseen sisältyy koko ryhmälle yhteistä eettistä kasvatusta. Kasvatus liitetään lasten arkeen ja
käytännön tilanteisiin, joihin liittyy tunteita ja eettisiä valintoja. Lapsia ohjataan tunnistamaan tuntei-
taan, toimimaan ystävällisesti ja vastuullisesti sekä ratkaisemaan rakentavasti lasten keskinäisiä ris-
tiriititilanteita. Lasten kanssa pohditaan ystävyyttä ja toisten kunnioittamista, ilon ja pelon aiheita,
tyttöä ja poikana olemiseen liittyviä oletuksia sekä oikean ja väärän erottamista. Yhteisten keskus-
telujen lisäksi luontevia tapoja eettiseen kasvatukseen antavat esimerkiksi roolileikit sekä sadut ja
median kertomukset. Opetuksessa voidaan hyödyntää sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä
opetusohjelmia ja materiaaleja. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 34.)

3.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa opetussuunnitelmassa kuvataan:

- esiopetuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja arvioinnin käytännöt
- esiopetuksessa käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt
- yhteistyön tavoitteet ja käytännöt esiopetuksen toteuttamisessa, huoltajien kanssa sekä siirtymävai-
heissa
- yhteistyön eri osa-alueiden arvioinnin käytännöt.

Opetuksen järjestäjä huolehtii, että kukin esiopetuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata joko yksikkökohtaiseen opetussuunnitelmaan ja/ tai lukuvuosisuunnitelmaan opetuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2016: 26.)

4 ELOKUVAKASVATUS

4.1 Mitä elokuvakasvatus on?

Suomalainen elokuvakasvatus ei ole irrallaan kansainvälisen elokuvakasvatuksen perinteistä ja käytänteistä, mutta siinä on myös kansallisia piirteitä, jotka juontuvat kotimaisesta elokuva- ja koulukulttuurista. Elokuvan asema Suomessa on poikennut merkittävästi suurten elokuvakulttuurimaiden tilanteesta. Vaikkapa Ranskassa lapset tuntuvat imevän jo äidinmaidossa elokuvan taideluonteen, kun taas suomalainen elokuva historiallisesti ollut osa populaarimpaa elokuvakulttuuria. Suomen mediajärjestelmää on 1800-luvulta alkaen rakennettu nimenomaan kirjallisen sivistyskulttuurin varaan, ja elokuvakasvatuksessa tästä kuuluu edelleen kaikuja 1980-luvulla alkaneesta median murroksesta huolimatta. (Kovanen 2013: 16.)

Elokuvakasvatusta on Suomessa edistetty lähinnä järjestökentän toimesta. Vuonna 2001 perustettu Koulukinoyhdistys on yksi toimija elokuvakasvatuskentällä. Koulukinon elokuvakasvatuksen lähtökohta on käytännöllinen – sen tarkoitus on palvella opettajia mahdollisimman hyvin koulujen todellisuudessa. Järjestönä Koulukino edistää elokuvakasvatuksen asemaa opetussuunnitelmissa. (Kovanen 2013: 16.)

Elokuvakasvatus on yleisen taidekasvatuksen osa. Elokuvakasvatus ottaa huomioon kaikki elokuvan kasvatukselliset mahdollisuudet. Tosin sanoen siihen kuuluvat myös elokuvan sisällön estetiikan ulkopuolelle jäävät arvot – yhteiskunnalliset, eettiset ja hengelliset. (Peters 1965: 19).

Elokuvakasvatuksen tehtävä on antaa valmiuksia elokuvanlukutaidon omaksumiselle, joka alkaa heti, kun lapsi pääsee audiovisuaalisten sisältöjen ääreen. (Kovanen 2013: 23). Kovanen käsittelee elokuvakasvatuksen painopisteitä eri ikäkausina ja hänen mielestään lapsen eri kehitysvaiheiden tunteminen on erittäin tärkeää elokuvakasvatuksessa, lapsi ei osaa käsitellä kehitystasoonsa nähden liian monimutkaisia asioita. Esikouluikäisten kanssa kannattaa käsitellä median aiheuttamia pelkoja, sillä on todettu, että medialähtöiset pelot ovat 5-6 -vuotiaiden yleisimpiä pelkoja. Toisaalta tässä ikävaiheessa ymmärrys jatkuvuudesta kehittyy ja auttaa tunteiden hallinnassa.

Elokuvan etäännyttämisessä tulee apuun kehittyvä valmius erottaa fakta ja fiktio toisistaan. Niin kauan kuin lapsi ei ymmärrä elokuvan kuvitteellisuutta, on turha muistuttaa, että Muumien Mörköä ei ole olemassa. (Kovanen 2013: 24.)

Alain Bergala toteaa kirjassaan kokemuksia elokuvakasvatuksesta, että hänen mielestään tulisi lakata ajattelemasta elokuvaa pelkästään valmiina teoksena. Se tulisi mieltää luovan prosessin loppujäljeksi. Elokuva on luovan työn jälki (Bergala 2013:32). Elokuvakasvatusta ei ole mielekästä jakaa yhtäältä vain elokuvan katsomiseen, analysointiin ja kriittiseen ajattelun kehittämiseen ja toisaalta pelkästään käytännön luovaan työskentelyyn. Luomisprosessiin voidaan keskittyä sekä elokuvan katsomistapoja että elokuvan tekemistä opetettaessa. Luovan työskentelyn vaiheet tulisi ottaa lähempään tarkasteluun, kun elokuvaa yritetään ymmärtää taiteena (Bergala 2013: 33).

4.2 Elokuvasta tukea tunnetaitojen käsittelyyn

Tunteiden tunnistamisen taito liittyy läheisesti tunteiden ilmaisemisen taitoon. Tunteiden säätely tarkoittaa kykyämme vaikuttaa siihen, mitä, kuinka kauan ja kuinka voimakkaasti tunnemme. (Kokkonen – Suoniemi – Rankanen 2017: 7.)

Lapsen kanssa katsottu ja koettu elokuva on oivallinen työkalu erilaisten tunnetilojen tarkkailuun ja tunnistamiseen. On tärkeää, että aikuinen katsoo elokuvaa yhdessä lapsen kanssa ja auttaa nimeämään elokuvan henkilöiden mielentiloja ja elokuvan herättämiä tunteita. Tunnetaitojen harjoittelu lähteekin liikkeelle juuri tällaisesta tunnistamisesta ja nimeämisestä. Sanojen löytäminen vie askeleen lähemmäksi tunteiden käsittelyn oppimista. Lapselle annettu malli auttaa häntä kartuttamaan tunnetaitojaan: on tärkeää oppia näkemään, miten tunteet ilmenevät ja miten ne vaikuttavat. Muiden tunneilmaisun tunnistaminen ja siihen vastaaminen on mahdollista vain, kun on oppinut ymmärtämään omia tunteitaan. Elokuva voi toimia sekä omien että toisten tunteiden havainnoinnin harjoituskenttänä. Opettelemalla tunnistamaan omia tunteitaan lapsi oppii myös sen, mikä on itselle sopivaa katsottavaa. Pienikin lapsi esimerkiksi tottuu itse välttämään pelottavia sisältöjä. (Kovanen 2013: 50.)

Elokuva on voimakas kasvatuksellinen väline, jonka avulla voi lähestyä monia elämän osa-alueita. Elokuvat tuovat iloa lasten ja nuorten arkeen, ja ne auttavat käsittelemään omia pelkoja ja tunteita. Elokuvan kautta voi myös välittää tietoa historiasta, harjoittaa kielitaitoaan ja tutustua eri kulttuureihin (Raitaranta - Virtanen 2011: 7). Elokuvan parissa katsoja voi kokea suuria tunteita, vaikka elämässä niitä ei aina olisikaan. Hän voi elää tunteiden koko kirjon – nauraa tai itkeä, pelätä ja iloita, jopa vihata – turvallisessa fiktiivisessä ympäristössä. Erilaiset elämykset ovat tärkeitä lapsille, jotka vielä harjoittelevat tunteiden tunnistamista ja niiden käsittelyä. (Raitaranta - Virtanen 2011: 11.)

Elokuva voi auttaa monin tavoin lasta kasvamaan: se antaa mahdollisuuden keskustella erilaisista aiheista, tutustua vieraisiin kulttuureihin, kokea elämyksiä ja samastumisen tunteita. Se laajentaa ymmärrystä itsestä ja ympäröivästä maailmasta. Elokuvakasvatuksen tarjoama kokonaisvaltainen kokemus voi tukea lasta minäkuvan ja identiteetin rakentamisessa ja toimia sytykkeenä mielenkiintoiisiin keskusteluihin vaikka monen sukupolven voimin. Elokuvat rikkovat jäätä haastavien asioiden ympäriltä ja auttavat niiden käsittelyssä. Vahvasti tunteisiin vetoavana taidemuotona elokuva tarjoaa välineitä tunteiden käsittelyyn ja tunnetaitojen oppimiseen. (Kovanen 2013: 11.)

Tunnetaitojen opetteluun kasvattama itsetuntemus edistää myös kriittistä elokuvanlukutaitoa, joka auttaa katsojaa tunnistamaan, mitkä elokuvan sisällöt ovat hänen ajatusmaailmaansa sopivia ja mitkä eivät, mitä hän haluaa katsoa ja mitä ei. Tällaisen itsesäätelyn omaksuminen on tärkeä elokuvakasvatuksen päämäärä. Lapsi voi hakea elokuvaelämyksistä tukea myös tunteiden hallinnan opetteluun. Elokuva katsovan lapsen pelko tai hämmennys ei ole vaarallista, kunhan kokemus suhteutetaan hänen kehitystasoonsa ja se voidaan käsitellä aikuisen kanssa. Monelle kasvattajalle on tuttua, että lapsi haluaa kuulla saman sadun yhä uudestaan. Tällöin lapsi todennäköisesti käy tarinan avulla läpi jotain kehityksellisesti tärkeää asiaa tai tunnetilaa. Elokuvan aiheuttama tunnekokemus on arvokas myös aikuiselle – kuka tahansa voi saada elokuvakokemuksesta työkaluja tunteidensa työstämiseen. (Kovanen 2013: 50 - 51.)

Tunteiden käsittelyyn voi saada tukea mitä erilaisimmista elokuvista, joten elokuvakasvattajan on tärkeää ymmärtää erilaisten elokuva-sisältöjen ja – lajien aiheuttamia tunnekokemuksia. Viihteellistikään elokuvaa ei kannata vähätellä eikä sen katsomisesta kokea huonoa omaatuntoa vain siksi, että se ei opeta ja sivistä. Psykologisen hyvinvoinnin kannalta viihteelle on tarvetta, ja se voi auttaa mielialan säätelyssä. Elokuvakasvattajan tulisikin tukea lasta tunnekokemuksen analysoimisessa, median mallien kyseenalaistamisessa ja oman mediasuhteen löytymisessä lapsen kanssa keskustelemalla ja omia kokemuksiaan jakamalla. Joskus tunteista on vaikea puhua omakohtaisella tasolla. Elokuvan fiktiivisten henkilöiden kautta lapsi saa tilaisuuden kokeilla erilaisia rooleja ja tunnetiloja ja pääsee niihin helpommin käsiksi. Jo lapsena joudutaan pohtimaan asioita ja tapahtumia, jotka ovat epäreiluja ja ristiriitaisia. (Kovanen 2013: 51.)

Elokuvakasvatuksessa lasten kokema pelko ja jännitys eivät ole pelkästään pahoja asioita. Lapsia viehättävät usein ohjelmat, joiden he tietävät olevan jännittäviä ja pelottaviaakin. Niiden kautta lapsi voi testata omia tunteitaan ja pelkojaan. Tietty perusturvallisuus ja luottamus fiktion sääntöihin (=lasten elokuvassa hyvä voittaa aina pahan) myös sallivat lapsen ottaa turvallisesti mittaa itsestään. (Raitaranta - Virtanen 2011: 12.) Elokuvakasvatus on tärkeää myös siksi, että lapsen kasvaessa hänen on

osattava itse purkaa jännitystä tai osattava kieltäytyä pelottavasta sisällöstä ryhmäpaineesta huolimatta. Mitä kokeneempi lapsi on median kuluttajana, sitä paremmin hän myös selviytyy sen pelottavista tai ahdistavista elementeistä. (Raitaranta - Virtanen 2011: 13.)

Suoniemen mukaan tunnekasvatusta voidaan opettaa mediataiteen keinoin monella eri tavalla. Lasten kokemuksia voi purkaa paitsi katsomalla ja keskustelemalla myös itse tekemällä. Pelottava hahmo ja tunnetila otetaan haltuun kokeilemalla oman kehon kautta, miltä tuntuu olla tuo hahmo – samastumalla pelon kohteeseen. Tällöin tulkinta saa uuden tason ja tunnetila otetaan haltuun kehollisessa kokemuksessa. Varhaiskasvatusikäisten lasten arjessa ja leikeissä media on läsnä, ja heille on luonnollista lähestyä maailmaa välineellisesti. Kameran edessä ja takana olo ovat orgaanisessa liikkeessä. Videolta itseään katsova lapsi voi käydä läpi ja tarkastella ulkopuolelta omaa kehollista kokemustaan. Lapsen kanssa voi keskustella itsen ja esityksen tai itsen ja kuvan välisiä eroista. (Kokkonen ym. 2017: 12.)

Rankasen mukaan ryhmässä taiteen tekemisen prosessin aikana koettavat ja opittavat tunnetaidot voivatkin olla lasten kanssa työskentelyn tärkein tavoite valmiiden taidetöiden tuottamisen sijaan. Oman ja toisten kehon asentoja sekä niihin liittyviä erilaisia tuntemuksia visuaalisesti ja sanallisesti kuvaamalla päästään tutustumaan paremmin siihen, miltä tunteet tuntuvat kehossa ja miten keho viestii tunteita muille. Usein turvallisemmalta tuntuu, kun tunnetiloja haetaan erilaisiin rooleihin tai kokemuksiin eläytymällä. (Kokkonen ym. 2017: 15.)

Sekä tunnetaitojen oppiminen että taiteen tekeminen vaativat siis taitoja, jotka karttuvat ainoastaan toistuvista kokemuksista oppimalla. Molemmilla alueilla tapahtuvalle oppimiselle on keskeistä erilaisia ristiriitoja kohtaamalla ja niistä selviämällä syntyvä kokemuspohjainen luottamus omiin taitoihin ja toisilta tarvittaessa saatavaan tukeen. Uuden oppiminen vaatii vaikeuksien ja epäonnistumisten kohtamista sekä niihin liittyvien epämukavien tunnetilojen sietämistä ilman että menettää keskittymis- ja toimintakykynsä. Uskallus yrittää uudelleen, joustavuus vaihtaa näkökulmaa, motivaatio ja sinnikkyys kehittyvät, kun aikuinen tukee lasta sietämään vastoinkäymisiä ja jakaa uusista oivalluksista syntyvän ilon. Tämä pätee niin sosioemotionaalisen yhteistyön ja omien tunteiden hallinnan kuin taiteellisten ilmaisuvälineiden hallinnan taitoihin. (Kokkonen ym. 2017: 16–17.)

4.3 Elokuva kannustaa aktiiviseen oppimiseen

Elokuvakasvatus tarjoaa mahdollisuuden aktiiviseen oppimiseen passiivisen omaksumisen sijaan ja näin tukee eri oppiaineiden sisältöjen opettamista. Samalla kun elokuvaa käytetään opetuksen välineenä, myös sen taiteelliset ulottuvuudet ovat aina läsnä. (Kovanen, 2013: 17.)

Pedagogiikassa pyritään luomaan toimintamalleja, jotka ”nopeuttavat luonnollista” oppimisprosessia. Kaikki opettaminen perustuu tavalla tai toisella jäljittelyyn, kuivaharjoitteluun tai todellisen tilanteen mallinnukseen. Tästä huolimatta myös opetuksessa tulee kunnioittaa itse elokuvaa, että tapaa, jolla elokuva löytää tiensä ihmismieleen – etenkin kun kyse on lapsista. Jonkin verran voidaan ”vauhdittaa” tiedostamisprosessia, jonka tuloksena ihminen oppii tunnistamaan erilaisten muotojen moraalisia ulottuvuuksia, mutta moraalin tajua ei voida kouluia dogmaattisilla pakkokeinoilla. (Bergala 2013: 39.)

Lapsen omat kiinnostuksen kohteet ja jo opittu antavat hyvän lähtökohdan elokuvakasvatuksen onnistumiselle. Vaikka elokuvakasvatus laajentaa lapsen elokuvakokemuksia ja tutustuttaa elokuvaan, joita hän ei muuten katsoisi, on elokuvanlukutaidolle luotava pohjaa myös lapselle mieluisia elokuvia katsomalla ja käsittelemällä. Näin saadut positiiviset kokemukset vahvistavat ja saavat lapsen suhtautumaan ennakkoluulottomammin ja analyttisemmin liikkuvan kuvan laajaan maailmaan. Elokuva on monelle lapselle hyvin pienenä tutuksi tullut visuaalisen kulttuurin ja viihteen muoto, jonka parissa vietetään mielellään vapaa-aikaa. Kun lapsi kohtaa elokuvan myös koulussa, voi elokuvakasvatus palvella koulumotivaatiotakin. (Kovanen 2013: 26–27.)

Elokuvakasvatuksen menetelmät liittyvät aktiiviseen oppimiseen, jolla tarkoitetaan lapsen itsenäistä toimintaa ja oman toiminnan pohtimista oppimistilanteessa. Lapsen halu oppia kyseisestä asiasta on ratkaisevaa aktiivisessa oppimisessa. Opettaja ohjaa ja innostaa oppilasta ja on samalla kanssaoppija ja – kokija. Elämyksellisenä taidemuotona elokuva innostaa kysymään ja kyseenalaistamaan ja lisää siten lapsen motivaatiota. Heikko itsetunto ja tottumattomuus itsenäiseen toimintaan voivat puolestaan olla aktiivisen oppimisen esteenä. Parhaimmillaan elokuvakasvatus antaa kasvattajalle välineitä lapsen itsetunnon ja terveen minäkäsityksen tukemiseen. Samalla elokuvakasvatus voi toimia jo esiopetuksesta lähtien ihanteellisena ryhmäytymisen ja ryhmäytötaitojen välineenä. Tällöin elokuvien katsominen ja käsitteleminen yhdessä vahvistavat myös yhteisöllisyyttä. (Kovanen 2013: 27.)

Elokuvakasvatus on myös luovaa toimintaa ja luovuus on yksilölle erittäin palkitsevaa. Luovuutta voidaan selittää ihmisen mielikuvituksen ja luovan kuvittelukyvyn kautta – ihminen ja eläin eroavat toisistaan ainakin siinä, että ihminen voi kuvitella toisia todellisuuksia ja visioida tulevaisuutta.

On jossain määrin harhaanjohtavaa puhua luovista aloista viitaten vain kulttuurin ja taiteen kenttään, luovaa toimintaa kun ilmenee mitä suurimmassa määrin myös tieteen ja tekniikan parissa. Ilman luovaa ajattelua arkinen elämämmeikin olisi varsin takeltelevaa ja jopa vaarallista. (Saksala 2015: 46.)

4.4 Elokuvan muoto ja tekniikka

Kouluissa tehdään pääsääntöisesti lyhytelokuvia, joka on yleisen käsityksen mukaan muotona kaikkein vapain, koska sen sanotaan olevan vähiten säädelty. (Bergala 2013: 131.)

Jokaisen valmiin elokuvan perustana on yleensä käsikirjoitus, josta selviää mitä lopullisessa elokuvassa tulee tapahtumaan. Elokuvan käsikirjoittaja työskentelee usein tarinaansa elokuvan ohjaajan ja tuottajan kanssa. Hyvä käsikirjoitus on kuin kartta, jonka mukaan työryhmä suunnistaa elokuvan tekoprosessin ajan. Siitä selviävät niin näyttelijöiden repliikit kuin kuvausohjeetkin. Perusteellisesti tehty käsikirjoitus helpottaa elokuvan tekoa kuvausvaiheessa. (Kovanen 2013: 74.)

Tyypillinen käsikirjoitus koostuu alusta, keskikohdasta ja lopusta. Hyvä tarina pitää otteessaan elokuvan alkutahdeista loppuun asti. Juonen yllätysten ja käännekohtan tehtävänä on koukuttaa katsojat. Monet elokuvat on rakennettu siten, että jo elokuvan alkuminuutit vihjaavat, mitä tulemaan pitää. Alkusysäys kuvataan elokuvassa usein tietyssä tapahtumana, joka herättää katsojan mielenkiinnon, esittelee keskeiset henkilöt, viittaa tuleviin tapahtumiin ja tutustuttaa katsojan elokuvan teemaan. (Kovanen 2013: 78.)

Vaikka elokuva puhuu kuvan kieltä, on äänellä elokuvakerronnassa tärkeä tehtävä. Tavallisesti elokuvan äänimaailma koostuu musiikin lisäksi puheesta ja äänitehosteista. Myös musiikki yhdistää yksittäisistä kohtauksista muodostuvan elokuvan kokonaisuudeksi. Musiikki luo tunnelmia ja vahvistaa kuvan vaikutusta. Musiikin avulla voidaan myös laajentaa kuvan merkitystä ja ohjata katsojan tulkintaa elokuvasta. (Kovanen 2013: 83.)

Elokuvan tekeminen lasten kanssa on tärkeää myös siksi, että sen myötä lapset oppivat ymmärtämään kuinka tekniikka toimii ja kuinka kameralla voi myös huijata. Se, että näkee oman kuvansa television ruudulla ja esiintyy kameran edessä, on tärkeä askel tämän asian oivaltamiseen. Kun lapset työskentelevät itse videota, he huomaavat, kuinka paljon aikaa ja erilaisia työvaiheita siihen kuuluu. Uuttera työskentely onnistuu hyvän työnjaon ja hyvien ideoiden avulla ja palkitsee lopulta tekijänsä. Omien ohjelmien tekemisen tavoitteena on oman toiminnan kautta oppia ymmärtämään viestinnän kieltä, välineitä, tekniikkaa, tuotantotapaa ja sisältöä. (Liukko - Kangassalo 1998: 88.)

Kuvaamisen taitoja harjoitellessaan ja näytön kautta maailmaa katsellessaan tulee samalla nähneeksi asioita uudesta perspektiivistä. Kuvakulmaa vaihtaessa vaihtuu näkökulma katsottaviin asioihin ja niiden mittasuhteet muuttuvat. Sammakon perspektiivistä tilanne todellakin näyttää täysin erilaiselta kuin linnun perspektiivistä. Eri henkilöiden kokemusten ja näkökulmien erot konkretisoituvat. Asioiden suhteellisuus ja mahdollisuus ottaa niihin erilaisia katsomiskulmia todentuvat. Tämä on ensisijaista niin omien tunteiden tarkastelun ja säätelyn kuin toisten tunteiden ymmärrysten taidoille. (Kokkonen ym. 2017: 16.)

Mediataiteen tekeminen vaatii ryhmässä toimimisen taitoja ja yhteistyötä eri tehtävistä vastuuta ottavien lasten välillä. Samaakin tilannetta voidaan kuvata useaan kertaan siten, että jokainen lapsi pääsee vuorollaan kokeilemaan niin kameran edessä kuin sen takan olemista. Näihin tilanteisiin liittyviä erilaisia havaintoja ja tuntemuksia on myös hyvä tarkastella yhdessä jälkikäteen. Koska tilanteet on dokumentoitu, mahdollisuus myös niiden uudelleentarkastelu yhdessä ihan konkreettisesti. Jos talenteita editoidaan, samoja tilanteita tulee katsottua lukuisia kertoja. (Kokkonen ym. 2017: 16.)

4.5 Elokuvan tekemisen liittyvät tapaustutkimukset

Valitettavan usein elokuvan käyttö opetuksessa tarkoittaa sitä, että elokuvia katsellaan varsinkin lukukausien lopussa, kun perinteiset koulutyöt on suoritettu. Näissä tapauksissa elokuvan katsomisen lähtökohdat ja tavoitteet ovat samankaltaiset kuin lasten ja nuorten arkielämässä, missä elokuvaa viihteenä ja osana massakulttuuria. Elokuva ei ole opetuksen kohteena tai välineenä vaan sen roolina on usein olla ajantäyteenä, pitää oppilaat hiljaisina tai antaa heille tauko opiskelusta sekä palkita heidät hyvästä käytöksestä. Tämä on niin sanottua elokuvan ei-optimaalista käyttöä opetuksessa, missä elokuvan kasvatukselliset mahdollisuudet jäävät lähes aina käyttämättä. (Hobbs 2006: 35.)

Koulumaailmaan liitettyä elokuva motivoi oppilaita sekä herättää heidän kiinnostuksensa opetusta kohtaan. Yleisesti tiedetään myös se, että oppiminen tehostuu ja opettava asia jää paremmin mieleen, jos oppimisprosessiin liitetään voimakas tunne, kokemuksellisuus tai elämyksellisyys. Muun muassa edellisen kaltaisia tuloksia saatiin Sydneyn yliopistossa vuosien 2003–2004 aikana tehdyssä tutkimusprojektissa, jossa tarkasteltiin viiden eri koulun oppilaiden kokemuksia digitaalisten videoiden tuottamisesta. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että oppilaiden autonomisuus ja metakognitiiviset taidot lisääntyivät. Digitaalisen videon käyttö lisäsi oppilaiden aktiivisuutta luokkatilanteessa sekä kehitti esiintymistaidon lisäksi oppilaiden puhe- ja kirjoitustaitoja. (Hakkarainen 2011: 29.)

Hakkaraisen mukaan videotuottamiseen kohdistuvat tapaustutkimukset ovat rohkaisevia. Ne viittaavat siihen, että videotuottamisella voidaan saavuttaa myös seuraavan laisia etuja: lisääntynyt motivaatio, opiskelusta nauttiminen ja sitoutuminen oppiaineeseen, medialukutaidon kehittyminen, itse-reflektion ja oman käyttäytymisen arvioinnin mahdollisuuksien lisääntyminen, luovan itseilmaisun mahdollisuuksien lisääntyminen, teknisten taitojen kehittyminen, oppilaiden itsearvostuksen kasvaminen, alisuoriutuvien ja vastahakoisten oppilaiden motivointi ja aktivointi, viestintä – ja esiintymistaitojen kehittyminen, (esim. haastatteleminen ja näytteleminen), oppiainekohtaisten tietojen ja taitojen kehittyminen, itseohjautuvan opiskelun määrän lisääntyminen, korkeampien ajattelutaitojen (esim. ongelmaratkaisu, päättely, suunnittelu, analysointi, luominen ja kyseenalaistaminen) sekä ryhmätaitojen kehittyminen. (Hakkarainen 2011: 16.)

4.6 Kaija Juurikkalan pikaelokuvamenetelmä lyhyesti

Juurikkala on erikoistunut lasten ja nuorten elokuvakulttuuriin, hän kehitti myös vuosien mittaan pikaelokuvantekomenetelmän, joka oli hänen omien sanojensa mukaan loistava yksinkertaisuudessaan. Esittelen hänen pikaelokuvamenetelmänsä lyhyesti, sillä menetelmä on hyvin lähellä sitä toimintaa mitä toteutin yhdessä lasten kanssa.

Opettajan ryhtyessä elokuvan tekemiseen hänen ei tarvitse tietää paljon elokuvan teoriasta, analyysistä tai termeistä. Hänen pitää vain luoda olosuhteet, joissa oppiminen on mahdollista. Hänen pitää olla estämättä oppimista. (Juurikkala 1999: 12.)

Pikaelokuvamenetelmällä yhden elokuvan tekoaika on kolme tuntia ja se aloitetaan ensin ideariihellä. Ihanneosallistujamäärä on hänen mukaansa seitsemän ihmistä, eli menetelmä ei sovi koko luokan yhteiseksi jutuksi vaan pienemmän ryhmän projektiksi. Ideariihessä kaikki on sallittua. Ensin ideoidaan paikat, joiden ei tarvitse olla mahdollisia. Kun ideatulva alkaa ehtyä, joku lukee ideat läpi ja jokainen valitsee niistä yhden, joka syystä tai toisesta sattui jäämään mieleen. Liikaa ei pidä miettiä, vaan hetkessä pelataan koko ajan nopeilla mielikuvilla. Toiseksi ideoidaan roolihahmoja ja taas lopuksi joku lukee ideat ja jokainen valitsee yhden niistä. Kolmanneksi ideoidaan elämäntilanteita kuten hammassärky ja taas valitaan niistä. Ideariihi vie suunnilleen puoli tuntia. Ideariihen lopuksi luetaan kaikki valitut paikat, roolit ja tilanteet. Osallistujille korostetaan, että niitä ei tarvitse käyttää eikä niitä kaikkia voikaan käyttää, sillä niitä on aivan liikaakin. Ne ovat vain tekeillä olevan pienen tarinan sytykkeeksi. (Juurikkala 1999: 12.)

Kuvatessa jonkun täytyy ottaa ohjaajan rooli, huolehtia, että mennään eteenpäin. Ohjaaja tekee päätöksiä kiistatilanteissa yli muiden. Ohjaaja pitää tekemisen tempoa yllä. Tässä menetelmässä kuvataan useimmiten suoraan järjestyksessä kuva kovalta koko tarina editoimatta. Vaikka elokuva tehdään järjestyksessä suoraan nauhalle editoimatta, voidaan silti jokainen kuva harjoitella ennen kuin se kuvataan. Kun se harjoituksissa sujuu, pannaan seuraavalla kerralla kamera käyntiin.

Editointi on pilkunviilaamista, siihen mahtuu vain muutama ihminen kerrallaan ja ala-asteella se kiinnostaa kovin harvoja eli sen käyttäminen ei ole mitenkään välttämätöntä elokuvaopetuksessa. (Juurikkala 1999: 14–15.)

Juurikkalan mukaan yksi mainitsemisen arvoinen hyvä puoli pikaelokuvamenetelmässä on elokuvien lyhyys. Aloittaessaan elokuvaharrastuksen oppilaiden kanssa heidän tekemät elokuvat kestivät puolesta tunnista tuntiin. Ne olivat siis aivan liian pitkiä.

Hänen mukaansa amatöörien elokuvat voivat siedettävästi olla 5-10 minuutin pituisia. Pituutta ei tarvitse päättää, sillä jos haluaa työn yhdellä kertaa valmiiksi, siitä ei yleensä jaksakaan tehdä pitempää (Juurikkala 1999: 15).

Elokuvan tekeminen yhdessä lasten kanssa on hauskaa, se on koko työn juju. Ryhmä, joka toimii kiinteästi yhteistyössä, joka pyrkii samaan päämäärään, jossa kaikki ponnistelevat hirveästi ja voimiaan säästelemättä jonkun täysin järjettömän tavoitteen kuten yhden pienen lyhytelokuvan eteen. Kii- vetään korkeisiin paikkoihin, tehdään hiukan vaarallisia, muttei uhkarohkeita ja hengenvaarallisia asi- oita. Tehdään juuri sitä mitä elokuva on. Valehdellaan kuvan avulla, että lapsi ajaa autoa, vaikkei hän oikeasti ajakaan. Tutustutaan siihen elokuvan ihmeelliseen illuusioon, fiktion suureen valheeseen. (Juurikkala 1999: 15.)

5 TUNNETAIDOT

5.1 Sisäinen itsesäätely

Tunteiden ja käyttäytymisen säätely ovat osa itsesäätelyn taitoja. Niistä nousee kyky toimia ympäris- tölle suotuisalla, tilanteeseen sopivalla ja omien tavoitteiden mukaisella tavalla. (Haapsalo ym. 2016: 16.) Sisäinen itsesäätely on kaikkea sitä toimintaa, joka tapahtuu ihmismielessä ja jolla on tarkoitus poistaa mielihäiriö ja pitää yllä tasapainoa tai saavuttaa takaisin menetetty tasapaino. Tätä toimintaa nimitetään psyykkiseksi työksi. Psyykkistä työtä on se, että ihminen läpikäy suruaan, läheisen mene- tyksestä aiheutunutta tuskaa tai vain jokapäiväisiä pettymyksiä ja pahanolon tunteita. Kyky psyykki- seen työhön on aikuisen ihmisen henkisen tasapainon perusta. (Keltinkangas-Järvinen 2010: 137– 138.)

Eläminen sosiaalisessa yhteisössä saa jatkuvasti aikaan pettymyksiä, vastoinkäymisiä ja törmäyksiä muiden ihmisten kanssa. Ihminen joutuu näiden pettymysten ja vastoinkäymisten jälkeen kaiken ai- kaa palauttamaan tasapainoaan ja itsetuntoaan. Se että ihminen ei kykene tasapainottamaan itseään ja häneltä puuttuu kyky psyykkiseen työhön, johtaa monenlaisiin ongelmiin ja jopa psykologisiin häi- riöihin. Esimerkiksi eräs syy väkivaltaiseen käyttäytymiseen on pahanolontunne, jota ihminen ei pysty käsittelemään ja jonka hän vain joutuu purkamaan ulos. (Keltinkangas-Järvinen 2010: 137–138.)

Psyykkistä itsesäätelyä voidaan tehdä monella eri tavoin. Sitä tehdään käsittelemällä ja käymällä läpi tunteita, selittelemällä ja tulkitsemalla asioita uudelleen, rakentamalla mielikuvituksessa asioille toi- senlaisia loppuratkaisuja ja niin edelleen. (Keltinkangas-Järvinen 2010:138.)

Kun ihminen on mahdollisimman tietoinen kehonsa ja mielensä toiminnoista, hän voi vahvistaa jo olemassa olevia hyviä elämäntaitoja ja pyrkiä vähentämään niitä ajattelu – ja reagoitimalleja, joista huomaa olevan haittaa itselleen ja ympäristölleen. (Niemi 2014: 65.)

5.2 Tunteet

Kaikilla ihmisillä on alun perin samat tunteet käytettävissään. Pelko, suru, aggressio, hämmästys, inho ja mielihyvä ovat perustunteita, jotka toimivat jokaisessa ihmisessä syntymästä saakka. Häpeä ja syyllisyys ovat sosiaalisia tunteita, jotka kehittyvät pikkuhiljaa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, 1-3 vuoden iässä. (Niemi 2014: 60.)

Tunteita ei voi arvottaa sanomalla, että ne ovat oikein tai väärin; ne ovat automaattisia mielen ja kehon reaktioita ulkosiin tai sisäisiin ärsykkeisiin. Ulkoiset ärsykkeet otetaan vastaan aistien kautta. Silmien, korvien, nenän, suun, ihon ja tasapainon kautta ihminen reagoi ulkoisen maailman ärsykkeisiin erilaisilla tunteilla. Sisäisenä ärsykkeenä toimii ajattelu. Onkin tärkeää oivaltaa, että ajattelulla on voimakas valta tunteisiin. Kun ajattelemme tunteita herättäviä tapahtumia, mielessämme ja elimistössämme alkaa viritä tunteita. Kun ajattelemme mielihyvä aiheuttanutta tilannetta, viriää tunne, joka kyseiseen tapahtumaan liittyi, usein tosin hiukan lievempänä. Ja toisaalta unelmia, hauskoja kokemuksia ja myönteisiä herättäviä tilanteita ajatellessa viriää vastaava tunne. Kannattaa siis ajatella, mitä ajattelee. (Niemi 2014: 60.)

Tunteet jaetaan usein kielteisiin ja myönteisiin tunteisiin. Jos aikuinen kieltää lapsen osoittaman kielteisen tunteen, kuten vihan, lapselle voi aiheutua turhaa syyllisyyttä ja ahdistusta. Lapsen kanssa tulee käsitellä yhdessä myös kielteisiä tunteita ja ohjata, miten niiden kanssa tullaan toimeen. Lasten kanssa käsiteltäviä tunteita ovat esimerkiksi viha, ilo, pettymys, suru, pelko, rohkeus, mustasukkaisuus ja kateus. Lapsen tunne-elämää ja käyttäytymistä tuetaan niin, että autetaan, ohjataan ja opetetaan lasta tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tunteitaan ja selviytymään voimakkaiden tunteidensa kanssa lohdutuksen, ymmärtämisen ja keskustelun avulla. Tunteiden tasapaino on mielen tasapainoa. Tunteiden hallinta ei tarkoita niiden tukahduttamista vaan tunteiden realistista suhdetta todellisuuteen. (Koivunen ym. 2015: 143.)

Tunteet ovat mukana kaikessa siinä, mitä tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Ne vaikuttavat ihmissuhteidemme laatuun ja mielekkyyteen. Vuorovaikutustapahtumat kertovat siitä, miten koemme itsemme suhteessa ympäröivään maailmaan ja miten meidät otetaan vastaan. Vaistoamme toisten tunteita itseämme kohtaan ja annamme itse tunneviestejä toisille. (Haapsalo – Kirkkopelto – Repo 2016: 16.)

Yksi puhdas, selkeä ja ”raaka” tunne kestää enintään kahdeksan minuuttia. Tunteen viriämiseen liittyvä tapahtumasarja on automaattinen ja nopea. Aistien kautta tulleen ärsykkeen jälkeen kiirii viesti aivoissa hurjaa vauhtia. Alle puolessa sekunnissa elimistö valmistautuu toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla. Vain yhtenä osana tätä monimutkaista tapahtumasarjaa on mahdollisuus huomata, mikä tunne virisi, ja sen jälkeen päättää, miten sitä voisi käsitellä. Tunteen viriämisprosessin jälkeen tunne nousee huippuunsa 17–30 sekunnissa. Jos sen ottaa vastaan, kestää ja tarvittaessa käsittelee, se on tehnyt tehtävänsä ja menee ohitse. Samaan asiaan voi liittyä sekä surua että helpotusta, sekä pelkoa että kiukkua, sekä häpeää että onnistumisen kokemusta ja niin edelleen. (Niemi 2014: 60.)

Usein käy myös niin, että tunteet eivät toimikaan pelkästään reaaliajassa, niin kuin on tarkoitettu. Ihminen kantaa mukanaan ”saldoja”, tiettyjen tunteiden kertymiä. Jos elämän varrella on ollut liian paljon pelkoa suhteessa voimavaroihin ja käsittelykykyyn, nykyiseen pelontunteeseen yhdistyy menneitäkin pelkoja. Näin pelontunteesta voi tulla turhan voimakas nykytilanteeseen nähden. Tällaiset menneisyyden ”saldot” vääristävät suhtautumista tunteisiin reaaliajassa. (Niemi 2014: 60–61.)

Tunteiden esiin saamiseksi lapsi tarvitsee opettelua, tukea ja esimerkkejä. Tässä aikuisella on tärkeä rooli. Lapsen tulevan elämän kannalta tunteiden tunnistaminen ja hallinnan oppiminen on jopa tärkeämpää kuin tiedollinen oppiminen ja tiedon hankkiminen, sillä uusien asioiden tehokas oppiminen vaatii toimivaa tunnepohjaa. Leikki ja sadut ovat parhaimpia tapoja harjoitella erilaisia tunteita, niiden tuottamista muille, tunnistamista ja kokemista itse. Lapsi tarvitsee aikuisen tunteita olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan säätelevänä ja jäsentävänä kasvun välineenä. (Isokorpi 2004: 127.)

5.3 Tunnetaidot

Tärkeimmät tunnetaidot ovat **tunteiden tunnistaminen, kannattelu, säätely ja käsittely**. Yleensä ihminen ei muista mitään siitä, kun on oppinut kävelemään, ja silti se taito osataan automaattisesti. Sama pätee tunteiden käsittelyyn ja ilmaisemiseen. Omitut tavat ovat kasvaneet osaksi persoonaa, eikä aina ole edes tiedossa, mistä taidot ja tavat on omaksuttu. Monet toimintamallit saattavat olla oikeita ja asiaankuuluvia, mutta osa opituista voi olla haitallista ja elämää hankaloittavaa. Siksi joskus on opeteltava uusia tapoja. (Niemi 2014: 63.)

Tunnistaminen tarkoittaa sitä hetkeä, jolloin tunne on virinnyt niin, että sen voi havaita kehossa ja/tai mielessä, ja ihminen pysähtyy kuuntelemaan itseään ja havaitsemaan, mistä tunteesta on kysymys. Tunnistamisen harjoitteluvaiheessa kannattaa sanoa tunnesana ääneen, esimerkiksi: ”Tämä on loukkaantumisen tunne, ja se tuntuu tältä”. Jos tunteeseen kuuluu selvä kehollinen kokemus kuten kipua

vatsassa tai lämpöä jossain kohtaa kehoa, voi olla hyvä laittaa käsi sen kohdan päälle ja antaa sillekin havainnolle nimi. (Niemi 2014: 63.)

On erittäin tärkeää, että aikuinen keskustelee lapsen kanssa siitä, miten lapsi ja aikuinen itse tunteen kokee. Vähitellen lapsi alkaa ymmärtää tunteiden syitä ja aiheuttajia. Tämä on edellytys tunteiden hallinnan oppimiselle. (Isokorpi 2004: 129.)

Kannattelulla tarkoitetaan tunteen kestämistä sellaisenaan ja siinä läsnä olemista. Kun tunne on virinnyt havaittavaksi ja se on nimetty, sitä pitää kannatella tietoisesti. Kyse on tavallaan tunteeseen suostumisesta ja sen hyväksymisestä. Tunnetta ei siis pyritä muuttamaan, vaan tarkoitus on vain havaita se ja kestää sitä. Tunnetaitojen kannalta on olennaista ymmärtää, että aivot muuttuvat koko ajan. Informaation liikkuminen hermostossa voi muuttaa aivojen rakennetta pysyvästi. Mitä enemmän toistoja tietyissä asioissa tulee, sitä enemmän aivot muuttuvat siihen suuntaan, ja kyseiset toiminnot tulevat helpommiksi. Tietoinen läsnä oleminen tunteen aikana – eli tunteen kannattelu ja kestäminen – vaikuttaa siis aivoihin pysyvästi. Mitä enemmän harjoitusta aivot saavat, sen automaattisemmaksi ja helpommaksi kyseinen tunnetaito käy. (Niemi 2014: 65.)

Säätelyllä tarkoitetaan vaikuttamista tunteen keston ja voimakkuuteen. Usein ihminen säätelee tunteita jo etukäteen, ennen kuin ne viriävät, mikä onkin hyvä ja tarpeellinen taito. Esimerkiksi jännitystä aiheuttavan tilanteen ajattelu etukäteen, siihen liittyvät mielikuvat ja unet ovat mielen keinoja yrittää lieventää tulevaa jännitystä. Myös puhuminen ja kirjoittaminen kyseisestä tilanteesta ja siihen liittyvistä tunteista ovat tärkeää tunteiden säätelyä. Lisäksi on tärkeää löytää ja ottaa käyttöön reaaliajassa toimivia tunteiden säätelykeinoja, joilla syntynyttä tunnetta voi tietoisesti pyrkiä lieventämään, ylläpitämään tai vahvistamaan. ”Volymenappula” on vertauskuva sellaisesta tunnetaidosta. (Niemi 2014: 66.)

Aina kaikki se kiukku ja pelko, itku ja nauru, jotka reaaliajassa viriävät, eivät ole tilanteeseen sopivia, ja siksi niitä joutuu säätämään pienemmiksi. Alun perin vanhemmat toimivat lapsen tunteiden säätelijänä hyssyttelemällä, kyselemällä ja innostamalla, mutta myöhemmin saatamme tarvita apukeinoja pystyäksemme vaikuttamaan tunteen voimakkuuteen ja keston. (Niemi 2014: 66.)

Hyvät sosiaaliset vuorovaikutustaidot vahvistavat kykyä säädellä omia tunteita, niiden voimakkuutta ja kestoja. Tunteiden säätelyn lähtökohtana on se, että lapsi pystyy joko verbaalisti tai muuten ilmaisemaan itseään. Lapsella tunteiden säätely kehittyy vahvasti vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Alle kouluikäisen lapsen itsesäätelyn taidot ovat vielä puutteelliset, ja osa lapsista tarvitsee toisia enemmän tukea taitojensa kehittämiseen. (Haapsalo ym. 2016: 16.)

Hyvässä ja vastavuoroisessa suhteessa lapsi oppii sitomaan toisiinsa tunteet, merkitykset ja mielekkyyden, minkä seurauksena lapselle kehittyy itsesäätely. Lapset, joilla on itsesäätelyn taitoja, tulkitsevat taitavasti toisten tunteita ja aloitteita ja osaavat vastata niihin oikealla tavalla. He onnistuvat solmimaan sekä ylläpitämään vastavuoroisia ystävyyssuhteita. (Haapsalo ym. 2016: 16.)

Tunteiden säätely on tunteiden hallintaa ja itsehillintää. Se on kykyä käsitellä tunteita sopiviksi paikoiksi, niin että ne eivät käy ylivoimaisiksi itselle tai tilanteeseen nähden, eivätkä vahingoita ketään. Säätelystä voi puhua myös tunteiden annosteluna; kykynä kokea ja ilmaista niitä sopivan kokoisina. (Suomen mielenterveysseura n.d.)

Käsittely liittyy siihen, miten virinnyttä tunnetta ilmaistaan ja puretaan. Jotkin tunteet eivät edes tarvitse erityistä ilmaisemista, niiden kohdalla riittää kun ne tulevat tunnistetuksi ja niitä kannattelee sen aikaa, kun ne kestävät. Mutta mitä voimakkaampi tunne kokemuksena on, sitä enemmän jokainen joutuu miettimään sitä, harjoittelemaan sen käsittelemistä ja etsimään itselleen sopivia käsittelykeinoja. Jotkin tunteet voi ilmaista sellaisinaan, eikä niihin tarvitse palata myöhemmin. Osa tunteista juuri sen kokoisina kuin ne koemme ei kuitenkaan sovi ilmaistavaksi kaikissa tilanteissa. Niitä pitää kantatella ja ne pitää käsitellä, etteivät ne jäisi tunnistamattomina ja purkamattomina rasittamaan elimistöä ja mieltä. Joskus erittäin vaikean tunteen kanssa selviämiseksi tarvitaan konkreettisia apukeinoja. Rentoutusharjoitukset, puhuminen ja monet eri ilmaisukeinot voivat olla avuksi näissä tilanteissa. (Niemi 2014: 71–72.)

Tunteiden ilmaiseminen ja säätteleminen ovat tunnetaitojen toisiaan täydentävät vastinparit. Tunneilmaisuus tarkoittaa kykyä tuoda julki ne tunteet, jotka tarvitsevat ilmaisua. Se tarkoittaa niin kykyä näyttää myönteisiä tunteita kuin kykyä kanavoida hankalia tunteita niin, että ne eivät muutu vahingoittaviksi. Myönteisten tunteiden monipuolinen näyttäminen luo hyväksyvän, tukevan ja turvallisen ilmapiirin. Turvallisessa ympäristössä on mahdollista näyttää ja käydä läpi myös hankalia tunteita, kuten omaa heikkoutta ja haavoittuvuutta. Kaikkien tunteiden näyttämisen mahdollisuus tekee ihmisen kokonaiseksi. (Suomen mielenterveysseura n.d.)

Lapsi tarvitsee viestin siitä, että kaikki hänen tunteensa ovat luvallisia ja aikuinen kestää hänen tapansa opetella niiden ilmaisua. Ymmärrys, empatia ja tuki kannattelevat häntä eteenpäin läpi elämän. Kun lapsi saa kasvaa turvallisessa, kannustavassa ja hänen tarpeensa huomioivassa ympäristössä, hänelle rakentuu tasapainoinen tunne-elämän perusta. Lapsi tunnistaa kyllä kasvattajan, joka ottaa hänet vastaan sensitiivisesti ja reagoi hänen tunnekieleensä. Lapsi oppii omien tunteidensa tunnistamista pikkuhiljaa. Pitkällä kantamalla tunnetaidoilla on tärkeä merkitys mielen hyvinvoinnin voimavarana. Ne auttavat paitsi omien tunteiden säätelyssä myös ongelmien ratkaisussa. (Haapsalo ym. 2016: 16 - 17.)

Lapsen on yhtä tärkeää oppia kokemaan, tunnistamaan ja näyttämään tunteita kuin oppia hillitsemään niitä (Isokorpi 2004: 129).

5.4 Tunnerehellisyys

Tunnetaitojen opetteluun lähtökohtana tulisi olla tunnerehellisyys (Haapsalo ym. 2016: 16 - 17). Tunnerehellisyys on vuorovaikutukseen kuuluvaa molemminpuolista tunteiden aitoa ja rehellistä ilmaisemista. Tunnerehellisyyden avulla vuorovaikutus paranee ja luottamus lisääntyy. Tunnerehellisyys vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja edistää tasa-arvoisten ihmissuhteiden syntymistä. (Isokorpi 2004: 133.)

Aikuisen tulee ilmaista tunteitaan, mutta hallita omat tunnereaktionsa; lapsen ei kuulu olla aikuisen tunnesäätelijä. Tunnerehellinen kasvattaja auttaa lasta oppimaan, että lapsi voi luottaa siihen, mitä toinen sanoo. Myös lapsella itsellään tulee olla oikeus kokea kaikenlaisia tunteita. Ei ole olemassa sallittuja ja kiellettyjä, oikeita ja vääriä tunteita. Vaikka kokemus olisi epämiellyttävä, tunne itsessään ei ole negatiivinen. Ellei lapsi ole oppinut piilottamaan tunteitaan, tunnerehellisyys on hänelle luontaista. Aikuisella tuleekin olla riittävän hyvä kosketus omiin tunteisiinsa, kyky nähdä ja empaattisesti tunnistaa lapsen tarpeita ja tunteita sekä valmius välittää tämä empaattinen ymmärryksensä lapselle. Näin myös pelottavat ja uhkaavat tunteet tulevat osaksi käsiteltävissä olevaa elämää. Lapsi, joka saa tuntea kaikenlaisia tunteita, tulee toimeen omien tunteidensa kanssa ja säilyttää positiivisen käsityksen itsestään ja elämästä. (Haapsalo ym. 2016: 17.)

Tunteet opitaan tuntemalla. Lapsi tarvitsee tunteilleen nimet. Mitä tarkoittaa, kun on iloinen, pettynyt, peloissaan, surullinen, innostunut, jännittynyt? Lapsi on luonnostaan rehellinen omista tunteistaan, ja hänellä on tarve oppia ilmaisemaan niitä. Kasvattajan tulee suhtautua yhtä kunnioittavasti lapsen tunteisiin kuin hän suhtautuu aikuisten tunteisiin. (Haapsalo – Kirkkopelto 2016: 1.)

Tunnerehellisyys on paras pohja luomaan luottamusta vuorovaikutukseen. Tältä pohjalta toimivalla lapsella on hyvä itsetunto, ja hän kykenee solmimaan tasa-arvoisia ihmissuhteita. Tunnerehellisyyden opettelu alkaa lapsella tunteiden tunnistamisesta ja nimeämisestä. Tosin tunnesanoitusta jokainen opettelee läpi elämänsä. (Haapsalo ym. 2016: 17. Tunnerehellinen lapsi tuntee hyvin itsensä. Hän tietää vahvuutensa ja heikkoutensa. Hän tietää, mikä saa hänet vihaiseksi ja mistä hän tulee onnelliseksi. (Isokorpi 2004: 135.)

5.5 Empatia

Empatia tarkoittaa kykyä ymmärtää mitä toinen ihminen kokee tämän näkökulmasta, eli itsensä asettamista toisen henkilön asemaan. Empaattisessa vuorovaikutuksessa henkilö ymmärtää toisen henkilön tunteet. (Wikipedia n.d.) Emotionaalinen kehitys etenee yksilöllisesti, kuten lapsen muukin kehitys. Tunne-elämän kehitykseen liittyy läheisesti empatiakyvyn kehittyminen, jotka molemmat kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Empatian kehittymisprosessia pidetään yhtenä merkittävimmistä seikoista sosiaalisen ymmärryksen ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen kannalta. Empatia on hyvin monimutkainen prosessi, koska se sisältää kognitiivisia, tunnepitoisia ja sosiaalisia tekijöitä. Empaattisuus ei kehity itsestään, vaan lapsi tarvitsee tunteidensa ja tekojensa peiliksi empaattisen aikuisen. (Kovanen ym. 2015: 145.)

Tunnerehellisyys opettaa lapselle tärkeää empatian taitoa. Empatiataitojen avulla lapsi oppii pärjäämään sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. Lapselle annettavan kannustavan palautteen on todettu lisäävän empatiataitoja. Tärkeää empatiataitojen kehittymisessä on sallia lapsen olla erehtyväinen. Hoitajat ja opettajat eivät saisi ohjata lasten tunteita liikaa, eikä jaotella tunteita oikeisiin tai väärisiin. Pitäisi antaa lapselle tilaa löytää juuri hänen yksilöllinen tapansa ilmaista tunteitaan ja osoittaa myötätuntoa toisia kohtaan. Empatia perustuu vastavuoroisuuteen. (Isokorpi 2004: 134.)

Uusin tutkimus tukee havaintoja siitä, että lapsella on synnynnäisiä taipumuksia empatiaan sekä hyväntahtoiseen sosiaaliseen käyttäytymiseen (Haapsalo ym. 2016). Kuten kaikki synnynnäiset ominaisuudet, empatiakyky kehittyy hitaasti ja kokemusten ohjaamana. Samoin on selvä, että eri lapsilla on synnynnäisesti erilaiset empatian kehittymisen ja oppimisen lähtökohdat. Joidenkin lasten on synnynnäisesti vaikeampi huomata ja arvostaa toisten tunteita. He tarvitsevat muita enemmän tukea kehityäkseen empaattisiksi ja toisia huomioiviksi. Mikäli kehitys on edennyt hyvin, aikuisella on kypsä peilaus- ja empatiajärjestelmä, jonka avulla hän kykenee eläytymään lapsen tunteiden vaihteluun huomaamalla ne muutoksena omassa sisäisessä tilassaan. (Sajaniemi ym. 2015: 98.)

Tunne ja empatiataitojen hioutumisessa vertaisryhmä on keskeisessä asemassa, ja taitojen opettamisen ja oppimisen kannalta aikuisen rooli sekä kotona että ryhmässä on merkittävä. Aikuisen käsitykset ja odotukset lapsen kyvystä säädellä omia tunnetilojaan ohjaavat sitä, miten aikuinen toimii lapsen kanssa. Saako lapsi lohdutusta ja tukea vai moitteita tottelemattomuudesta ja rangaistuksia. (Haapsalo ym. 2016.)

5.6 Temperamentti

Osa tunteiden käsittelyyn liittyvistä asioista on perinnöllisiä. Temperamentti vaikuttaa siihen, miten herkästi mikäkin tunne syntyy, miten syvällisesti tunne koetaan, kauanko se kestää ja kuinka vahva

on tarve ilmaista sitä. (Niemi 2014: 62.)

Tunteet koetaan yksilöllisesti; muun muassa temperamenttierot vaikuttavat kokemuksiin tunteista. Olemme erilaisia siinä, miten helppoa meille on määritellä tai tutkia omia tunteitamme ja ymmärtää niiden alkuperää. Tunnetaidot ovat osa jokaisen persoonallisuutta, ja käytämme niitä joka päivä sekä tietoisesti että vaistomaisesti. Ne ovat paitsi tärkeä osa sosiaalista käyttäytymistämme myös ohjaavat ajatuksiamme, tekojamme, päätöksiämme sekä unelmiamme. (Haapsalo ym. 2016: 16.)

Kaikki temperamenttitutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että tapa, jolla ihminen suhtautuu uuteen ihmiseen, uuteen työpaikkaan, odottamattomaan tapahtumaan tai uuteen sosiaaliseen tilanteeseen, on ratkaisevasti synnynnäisen temperamentin ohjaama. Tästä johtuen kaikkiin keskeisiin teorioihin kuuluu temperamenttipiirre, joka tarkoittaa ensimmäistä reaktiota tai tunnetta uudessa, yllättävässä ja ennakoinnattomassa tilanteessa. (Keltikangas 2008: 51.)

Nykyisin ajatellaan, että temperamentti on kooste pysyvistä ominaisuuksista. Temperamentin ilmenemistavassa on elämänkaaren aikaista vaihtelua: sama piirre esiintyy hyvin erilaisena pienellä lapsella kuin aikuisella. Koska temperamenttipiirteet ovat pysyviä, niiden on liityttävä yksilön keskushermoston toimintavalmiuksiin. Temperamenttipiirteitä voidaan pitää minuuden biologisena pohjana. (Sajaniemi ym. 2015: 47.)

Temperamentin tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että ympäristön tulee ottaa huomioon yksilölliset erot eikä lapsia saa painostaa käyttäytymään temperamentilleen vieraalla tavalla. Arat ja ujut lapset tarvitsevat toisenlaista lähestymistapaa kuin rohkeat ja aktiiviset lapset. Temperamenttipiirteet muovautuvat kehittyvää persoonallisuutta sen mukaan, miten ympäristö vahvistaa tai vaimentaa yksilöllisiä perustaipumuksia. (Sajaniemi ym. 2015: 48.)

On tärkeää tunnistaa nämä reagointipiirteet sekä lapsessa että itsessä, koska ne eivät muutu. Ilman tietoa omasta reagoivuudesta on vaikea opetella joustavaa kestävyyttä tilanteiden vaihtuessa. Ei haittaa, jos lapsella on taipumus vetäytyä uusien ja yllättävien tilanteiden edessä. Hän vain tarvitsee rohkaisua uskaltaakseen kohdata uusia haasteita ja löytääkseen myönteisiä merkityksiä ympäristöissä, jotka saivat hänet reagoimaan voimakkaasti. Haittaa kuitenkin koituu, jos lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan väärällä tavalla ja hänen annetaan vetäytyä rauhassa. Sen sijaan ei ole haitallista, jos lapsella on taipumus reagoida pikaisesti ympäristön ärsykkeisiin. Hän tarvitsee tukea oppiakseen hidastamaan sen verran, että voi arvioida tilanteet myös ajattelemalla. (Sajaniemi ym. 2015: 49.)

Suhtautuminen tunteisiin opitaan kasvuympäristössä. Tämä asettaa ihmiset monessa suhteessa eriarvoiseen asemaan. Jotkut saavat lapsesta lähtien kokea ja oppia, että tunteet ovat luonnollisia ja

arvokkaita. He saavat oppia keinoja niiden kestämiseen ja ilmaisemiseen. Toiset kasvavat tunnetyhyjööissä, jossa tunteita kyllä syntyy, mutta heitä ei auteta nimeämään, kestämään tai säätelemään niitä. Tästä aiheutuu usein tunne-elämän ongelmia, jotka tulevat myöhemmissä elämänvaiheissa jollakin tavalla esiin. (Niemi 2014: 62.)

5.7 Sosiaalisten tilojen sosiaalinen sääteleminen

Lapsen tunneviestien kuuleminen ja tunteiden yhteen soinnuttaminen ovat tehokkaimpia tapoja ohjata lasta kehittymään tasapainoisesti. Aktiivisen osallisuuden tukemista pidetään yhtenä päiväkodeissa tapahtuvan varhaiskasvatuksen tärkeimmistä tavoitteista. Se ei voi kuitenkaan toteutua ilman aitoa ymmärrystä sosiaalisessa yhteydessä olemisen tärkeydestä. (Sajaniemi ym. 2015: 99.)

Sosiaalisen liittymisen tila on kehittynein sisäisen säätelyhermoston eli autonomisen hermoston tiloista. Autonominen hermosto on perinteisesti jaettu kahteen haaraan, sympaattiseen ja parasympaattiseen. Lasten sympaattinen hermosto alkaa aktivoitua aina, kun he kokevat tilanteen itselleen liian vaativaksi. Lapsi on pulassa, kun sympaattinen hermosto aktivoituu ilman sosiaalisen liittymisen rauhoittavaa vaikutusta. Rauhoittava vaikutus voidaan saavuttaa, kun lapsella on mahdollisuus hakea tukea ympärillä olevien ihmisten hyväntahtoisista sosiaalisista viesteistä. Ilman tyyntäytävää yhteyttä koko keho jännittyy. (Sajaniemi ym. 2015: 103.)

Kun lapsi on sympaattisen hermoston vaikutuksen alaisuudessa ilman sosiaalisen yhteyden hermoston säätelyä, hän herättää kielteisiä tunteita tilanteessa olevissa muissa ihmisissä, niin aikuisissa kuin lapsissakin. Kiukustuminen, ärtyminen ja komentamisen tarve eivät kuitenkaan koskaan korjaa yhteyttä, vaan ne ainoastaan voimistavat reaktiivisuutta. Ilman yhteyttä oleva lapsi on säätelemättömässä tilassa, epäkypsät ajatteluaivot ovat irti kytkettyinä eikä järkipuhe voi tavoittaa lapsen mieltä. Aikuisen vastuulla on palauttaa yhteys, koska ainoastaan sen kautta lapset tyyntyvät ja kykenevät ottamaan vastaan sanallisia viestejä ja tarvittavaa ohjausta. Jos lapsi joutuu toistuvasti säätelemättömään tilaan, jota muut ihmiset vahvistavat torjumalla, moittimalla tai häpäisemällä, lapsen kehitys vaarantuu ja riski erilaisille käyttäytymisen häiriöille lisääntyy. (Sajaniemi ym. 2015: 104.)

5.8 Stressi

Arkikielessä stressillä tarkoitetaan yleensä ihmisen omia kokemuksia kuormittavassa tilanteessa. Stressi kuuluu kaikenikäisten ihmisten elämään. Sitä tarvitaan tavoitteiden saavuttamiseen, mutta liiallisena se on haitallista. (Suomen mielenterveysseura n.d.) Ihminen ei itse ehkä aina tiedostakaan kyvyttömyyttään ilmaista tunteita. Tunneilmaisun ongelmat saattavat ilmetä myös psykosomaattisissa vaivoissa, joista voi kehittyä somaattinen eli ruumiillinen vaiva, jopa sairaus.

Kun ihminen ei pysty käsittelemään tunteitaan, hän voi olla tilanteessa, jossa stressihormonit toimivat tavallista voimakkaammin ja näin tunteet kanavoituvat omiin ruumiillisiin toimintoihin. (Jalovaara 2005: 54.).

Aivot tarvitsevat toimiakseen sekä stressiä että sen tyyntymiseen liittyvää palkitsevuutta. Kummatkin ovat välttämättömiä, sillä ilman epäjärjestyksen ja uudelleen järjestymisen sykintää kehitys pysähtyy. Opetus- ja kasvatustyössä tämän oivaltaminen on lähtökohta kaikelle sellaiselle toiminnalle, jonka tavoitteena on vahvistaa kasvavien lasten elämänhallinnan taitoja. (Sajaniemi ym. 2015: 34.)

Stressijärjestelmän säätely tapahtuu aivojen etuotsalohkojen avulla. Ne kypsyvät suhteellisen myöhään: neurobiologinen kypsyys saavutetaan vasta nuoruusvuosien jälkeen. Ainakin siihen asti ihminen on enemmän tai vähemmän altis toimimaan biologiansa ohjaamana tilanteissa, jotka ovat uusia, yllättäviä ja eri tavalla kuormittavia. Lapsella yhteydet aivojen säätelykeskuksiin ovat heikot. Siksi epäjärjestyksen tila ei saisi kestää liian kauan. Jos lapsi ei löydä ratkaisua, tilanne muuttuu sie-tämättömäksi ja toiminnan ohjaus siirtyy aivojen alemmille tasoille. Lapsi alkaa käyttäytyä levottomasti, rauhottomasti ja reaktiivisesti. (Sajaniemi ym. 2015: 35.)

Hän on valmis taistelemaan, pakenemaan ja jähmettymään. Kasvattajasta näyttää siltä, että lapsi ei keskity, tarkkaavaisuus hajaantuu ja mieli vaeltaa muualle. Lapsella ei kuitenkaan ole muuta mahdollisuutta, sillä hän on menettänyt otteen etuotsalohkoihin. Vika ei ole lapsessa vaan siinä, että hänellä ei ole mahdollisuutta löytää järjestystä. Aikuinen pystyy tähän paremmin, koska hänellä on kehittynyt taito säädellä omaa biologiansa. Tämä näkyy kykynä ponnistella erilaisissa tilanteissa, vaikka vi-reystila olisi heikko tai tilanne olisi vieras ja hämmentävä. (Sajaniemi ym. 2015: 35.)

Stressi vaikeuttaa oppimista, sillä kohonneet stressihormonipitoisuudet heikentävät asioiden mieleen painamista. Kun elimistöön tulvi kortisoli-nimistä stressihormonia, hormoni alkaa estää toisia biokemiallisia tapahtumia, esimerkiksi muistijälkien muodostumista. Stressi heikentää myös keskittymiskykyä, mikä omalta osaltaan estää oppimista. (Tahkokallio 2003: 112.) Myös mieliala laskee, toisinaan masennukseen asti, sillä kortisolihyökkäys vaikuttaa haitallisesti niihin aivojen biokemiallisiin tapahtumiin, jotka säätelävät mielialaamme. Masennuksen voidaan aina katsoa olevan loppujen lopuksi reaktio stressiin. (Tahkokallio 2003: 113.)

Itsenäinen stressin säätely edellyttää siis riittävää neurobiologista kypsyysastetta etuotsalohkojen alueella. Liian suuret vaatimukset ja liian vähäinen tuki aiheuttavat lapselle ylikuormittumista, joka kytkee aivojen eri prosessointitasot irti toisistaan. Stressin itsenäinen säätely on silloin mahdotonta.

Pohjimmiltaan asia on kuitenkin yksinkertainen: säätely on kehittyvä taito, jota voidaan vuorovaikutuksessa vahvistaa. (Sajaniemi ym. 2015: 36.) Epäjärjestyksen ja uudelleen järjestäytymisen syklin - aivotoiminnassa tapahtuvan heiluriliikkeen - ymmärtäminen on olennaista hyvän kasvun ja kehityksen turvaamiseksi (Sajaniemi ym. 2015: 37).

Lapsi oppii suhtautumaan vastaantuleviin haasteisiin sitä myönteisemmin, mitä enemmän hänelle on kertynyt myönteisiä kokemuksia oppimistilanteista. Ennakointi tulevasta oivaltamisesta ja onnistumisen palkitsevuudesta kytkeytyy vaivannäköön ja yrittämiseen. Lapsi voi herkistyä hyväksyvälle palautteelle ja ympäristön myönteisille emotionaalisille viesteille, jolloin hän huomaa palkitsevuutta aina vain helpommin. Tämä tukee oppimista vahvasti. (Sajaniemi ym. 2015: 41.)

Lapsi ei osaa käsitellä stressiä samalla tavalla kuin aikuinen ja stressi haittaa lapsen aivoissa osia alueita, joita tarvitaan oppimiseen. Yhdessä tekeminen ja kuuluminen joukkoon ovat paras puskuri haitallista stressiä vastaan. Eniten lasta stressaa se, jos hän kokee, että hän jää yksin. Lasten ryhmässä eristäminen tapahtuu helposti, vaikkei se olisi tahallista. Lapsen stressiä voi olla vaikea havaita. Se voi näkyä väsymyksenä, ärtymyksenä ja keskittymisen puutteena. Toisaalta stressi voi tehdä lapsesta vetäytyvän. Jos näyttää, että lapsen ei ole hyvä olla, vanhempien kannattaa huolestua. Lapsen stressinsäätelykykyä vahvistaa se, ettei hänen tarvitse itse vastata kaikesta. Arkinen rajojen asettaminen tarkoittaa sitä, että lapsi voi luottaa aikuiseen. Lapsi voi toki kiukutella ja taistella sääntöjä vastaan. Lapselle täytyy opettaa, että paha mieli kuuluu elämään. Tunteet tulevat ja menevät. (Sajaniemi 2014.)

Kun vanhemmat jaksavat asettaa rajoja, se auttaa lasta käsittelemään ikäviä tunteita ja stressiä. Lapsen stressiä voi helpottaa ihan tavallisilla asioilla: huolehtimalla siitä, että lapsi saa riittävästi unta ja liikuntaa. Myös rauhoittumista voi opetella yhdessä. Lapsi peilaa toiminnallaan aikuista. Kotona voidaan olla ihan rauhassa, vaikka lukea yhdessä. (Sajaniemi 2014.)

Aikuisella on tärkeä rooli lasten stressiltä suojaavien tekijöiden rakentamisessa ja stressin puskuroimisen opettelussa. Stressinsäätelyjärjestelmän optimaalinen kehittyminen edellyttää harjoittelua. Stressireaktio kuuluu oleellisena osana elämään, sitä tarvitaan erilaisista haasteista selviämiseen. Siksi sitä pitää harjoitella sellaisten sopivien stressilastien ja sopivien vastoinkäymisten kanssa. Mutta se kriittinen kysymys on tietysti se, että milloin se ympäristöstä tuleva kuormitus ylittää juuri sen yksilön oman sietokyvyn. Lapsi oppii nämä stressinsäätelymekanismit suhteessa muihin ihmisiin ja siksi tarvitaan riittävän pysyviä ja jatkuvia ihmissuhteita sekä kotona, että koulussa. (Karlsson 2013.)

Koululaisten vaatimustaso ja tavoitteet esi -ja alkuopetuksesta lähtien ovat Suomessa varsin kohtuulliset, eikä niistä ole paljon pois ottamista. Työskentelytavoissa on kuitenkin tarkistamisen varaa. Pelkästään ryhmässä oleminen on kovin rasittavaa, jos aikuinen ei säätele ryhmän toimintaa hyvällä ohjauksella ja selkeillä säännöillä. Melu rasittaa kiistattomasti, mutta siitä huolimatta melutasot ovat aivan liian usein liian korkeita. Aikuiset eivät osaa eivätkä halua säädellä lasten äänen käyttöä ryhmässä, koska monet uskovat kritiikittömästi vapaan ilmaisun luovaan voimaan. (Tahkokallio 2003: 130.)

Arkikielessä puhutaan joskus positiivisesta stressistä. On totta, että täydellinen stressin puute voi olla ihmisen kehityksen kannalta negatiivinen asia. Hänen ei koskaan tarvitse selviytyä mistään. Vaatimukset, jotka välillä panevat ihmisen tiukoille mutta eivät kuitenkaan ylitä hänen resurssejaan, vievät kehitystä eteenpäin. (Keltikangas-Järvinen 2008: 177.)

5.9 Kasvattajan rooli tunnekasvatuksessa

Lapsiryhmän vuorovaikutuksessa tunnetaitojen oppiminen on jatkuvaa prosessia. Ryhmässä lapsi tekee tulkintoja toisten toiminnasta, joka sisältää erilaisia tunnevihjeitä. Tulkitessaan tunnevihjeitä, lapsi reagoi niihin itse tunteilla. Näin tunteet synnyttävät tunteita. Väärintulkitut tunneilmaisut luovat jännitteitä lasten välille. Aikuisen tulee tunnekasvattajana havainnoida, kuinka ja millä tavoin lapsi ilmaisee eri tunteitaan. Jokaisella lapsella on kun on omat tunnesäätelykeinonsa. (Haapsalo ym. 2016: 17.)

Työntekijän tulee toimia tietoisesti vertaisryhmän tunnekasvattajana. Tunteiden oppiminen tiedollisesti ei riitä tunnetaitojen omaksumiseen, vaan lapsi oppii niitä nimenomaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tunteiden merkitys on myös aina yhteydessä niitä synnyttäneisiin tilanteisiin. Eniten tukea lapsi tarvitsee silloin, kun voimakkaat tunteet saavat hänestä vallan. Kiukkua, suuttumusta ja pelkoa tarvitaan, jotta hän oppisi aikuisen tuella harjoittelemaan tunteiden ilmaisua ja rauhoittumista. Kiukkua tunteva lapsi kaipaa aikuisen kunnioittavaa ja empaattista suhtautumista – puhumista, kuullun ja nähdyn peilaamista. Tunteiden nimeäminen rauhoittaa lasta ja auttaa häntä kokoamaan ajatuksiaan. (Haapsalo ym. 2016: 17.)

Ryhmässä lapsi oppii huomaamaan, että toisetkin tuntevat samoin kuin hän. Hänelle kehittyy empatiakyky, joka auttaa ymmärtämään, miltä toisesta tuntuu. Hän aistii herkästi ryhmässä vallitsevan tunneilmapiirin. Ammattikasvattajan tulee mahdollistaa ryhmässä kaikkien tunteiden opettelu ja ilmaisu. Monet tavat ilmaista tunteita ovat yhtä hyviä ja hyväksyttäviä, kunhan niillä ei alisteta, uhata tai vahingoiteta toisia. (Haapsalo ym. 2016: 17.)

Jalovaaran mukaan esikoulun ja peruskoulun tärkein tavoite on sanallisen ja kirjallisen ilmaisun oppiminen. Tämä edellyttää myös tunteiden ilmaisemisen kyvyn harjoittamista. Kaikkien kasvattajien tulisi ymmärtää, että lapsen luontaisen innostuksen latistaminen on pahimpia kasvatusvirheitä. Lapsi, jota kuunnellaan, oppii itse kuuntelemaan toisia ihmisiä. (Jalovaara 2005: 55.)

Aikuisen tehtävä on periaatteessa yksinkertainen. Hänen tulee vain vahvistaa lapsen vähitellen lisääntyvää kykyä käsitellä erilaisiin tunnetiloihin liittyvää vireystason vaihtelua. Se tapahtuu vahvistamalla vireystilaan liittyvää myönteistä aktiivisuutta ja vaimentamalla kielteistä. Tunteen jakaminen on jo itsessään palkitsevaa: kuulluksi tuleminen lievittää stressiä, ja stressin väheneminen on aina myönteinen kokemus. (Sajaniemi ym. 2015: 98.)

Esikoulun ja peruskoulun yksi tärkeä tehtävä on opettaa lapsi punnitsemaan, valitsemaan ja ajattelemaan monipuolisesti erilaisia tehtäviä ja asioita. Tällaisessa lähestymistavassa tunne ja järki saavat työskennellä yhteistoiminnassa. Ihminen oppii arvottamaan asioita ja hän oppii samalla näkemään kokonaisuuksia. (Jalovaara 2005: 48.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 Havainnointi

Oppiakseen ymmärtämään lasta ja hänen tarpeitaan, aikuisen on tärkeää havainnoida lasta ja hänen toimintaansa arjen eri tilanteissa. Lapsi ilmaisee itseään kokonaisvaltaisesti mm. puhumalla, liikkumalla, tunteita näyttämällä, katseellaan ja vuorovaikutuksellaan ympäristönsä kanssa. Havainnointi onnistuu sitä paremmin mitä lähemmäksi lapsen sisäistä maailmaa aikuinen pääsee. Samalla aikuisen läsnäolosta ja saatavuudesta tulee lapselle turvallinen olo ja luottamussuhde lapsen ja aikuisen välillä vahvistuu. Havainnointi vaatii aikuiselta aitoa läsnäoloa, keskittymistä siihen mitä tilanteessa tapahtuu ja avointa ihmettelyä sekä kysymyksiä. Lisäksi aikuisella tulee olla käsitys siitä mitä havainnoidaan. (Aaltonen – Lehtinen – Leppänen – Peltonen – Tarvo – Tuunainen – Viherä-Toivonen 2008: 44.)

Havainnoimalla saatu tieto lapsesta on kaiken lasten kanssa tehtävän lapsilähtöisen toiminnan perusta (Koivunen – Lehtinen 2015: 15). Havainnointi on kaiken toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen sekä arvioinnin perusta, sillä havainnoinnin avulla saadaan tietoa, miten kasvattajan tulee toimia yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kanssa edistääkseen heidän hyvinvointiaan. (Koivunen ym. 2015: 16.)

6.2 Havainnoinnin kriteerit

Ennen lapsen tai ryhmän havainnointia on päätettävä, miksi lasta havainnoidaan eli mihin havainnoimalla hankittavaa tietoa käytetään. Havainnoinnin tavoite on, että kasvattajat, huoltajat ja muut lapsen kanssa toimivat aikuiset tuntevat ja ymmärtävät lapsen tilannetta ja tarpeita. Havainnoimalla lasta saadaan tietoa lapsen vahvuuksista ja mahdollisista vaikeuksista, toimintatavoista, kognitiivisista taidoista, kiinnostuksen kohteista, sosiaalisista taidoista, temperamentista, persoonallisuudesta, taidoista ja ihmissuhteista. Havainnointi auttaa kasvattajaa pysymän ajan tasalla lapsen kehityshaasteista, löytämään sopivat kasvatukselliset keinot ja kehittämään toimintaansa lapsen tarpeiden mukaan. (Koivunen ym. 2015: 33.)

Kasvattaja voi keskittyä havainnoimaan lasta jossakin tietyssä tilanteessa kokonaisvaltaisesti tai keskittyä johonkin lapsen kehityksen osa-alueeseen. Keskeisiä havainnoitavia alueita voivat olla esimerkiksi lapsen tunne-elämän kehitys, ajattelu, muisti ja oppiminen, kielellinen kehitys, oman toiminnan ohjaus, motorinen kehitys, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus sekä leikki ja leikkitaidot. (Koivunen ym. 2015:19).

Opinnäytetyöni tavoitteena on tukea lapsen tunnetaitojen kehittymistä elokuvakasvatuksen keinoin, joten keskityin havainnoimaan seuraavia seikkoja:

- Miten hyvin lapset tunnistavat tunteita?
- Miten lapset ilmaisevat tunteitaan?
- Mikä on yleinen tunnelma ja millaisista tunteista lapset kertovat tai viestittävät kehonkielellään?
- Hakeeko joku lapsi erityisen paljon tai voimakkaasti tukea kasvattajalta tunteidensa säätelyyn?
- Poikkeavatko jonkun tai joidenkin lasten käytös tai reaktiot heidän tavanomaisesta käytöksestään? Jos poikkeavat, miten?

6.3 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyöni on kehittämistehtävä, jonka tavoitteena on tukea lasten tunnetaitojen kehittymistä elokuvakasvatuksen keinoin. Ihmisen tärkeimpiä tunnetaitoja ovat tunteiden tunnistaminen, kannattelu, säätely ja käsittely. Kehittämistehtävää varten toteutin lasten kanssa kaksi elokuvaprojektia. Pyrkimys oli kuvata sitä, miten nämä tunnetaidot ilmenivät elokuvantekoprosesseissa ja miten elokuvakasvatuksen keinoin pystyimme tukemaan kyseisiä tunnetaitoja.

Opinnäytetyöni yhtenä osa tavoitteena on myös herätellä kasvatustieteen ihmisiä pohtimaan sitä, tulisiko elokuvakasvatuksen menetelmät sisällyttää yhdeksi pysyväksi käytännöksi paikallisten esiopetussuunnitelmien toteutuksessa. Opinnäytetyön arviointi perustuu omiin havaintoihini. Tein havaintoja suunnittelutyöstä, kuvaustilanteesta ja kahdesta valmiista lyhytelokuvasta.

Kasvattajan näkökulmasta opinnäytetyöni mahdollisti lapsille ohjattua, vuorovaikutuksellista ja mielekästä toimintaa. Suoritin pitkää harjoittelujaksoa kyseisessä ryhmässä, joten lapset olivat minulle tuttuja ja meillä oli hyvin aikaa suunnittelu- ja toteutustyöhön. Hyvän tutkimustavan mukaisesti hain tutkimusluvan koulun rehtorilta ja suostumukset jokaisen lapsen vanhemmalta.

6.4 Esikouluryhmä

Esikouluryhmässä, jossa toteutin opinnäytetyöni, oli yhteensä 10 lasta iältään 6-7 vuotiaita. Lapsista 3 oli poikaa ja seitsemän tyttöä. Seitsemän lapsista oli suomenkielistä, kolme lapsista oli kaksi- tai kolmikielisiä. Esikoulu toimi kansainvälisen peruskoulun yhteydessä. Ryhmässä oli yksi vakituinen varhaiskasvattaja, minä suorittamassa 3. harjoittelua ja aina ainakin yksi ylimääräinen harjoittelija. Lisäksi muutama lapsi kävi viikoittain erityisopettajalla esim. lukemisen tukemiseen tai R-kirjaimen harjoitteluun liittyvissä asioissa.

Lapsiryhmässä kahta lasta lukuun ottamatta kaikki osasivat jo jotenkin lukea, toiset kuitenkin paremmin kuin toiset. Ryhmä oli pieni ja se mahdollisti lapsien aidon kohtaamisen sekä monipuolisen ja joustavan tavan käyttää erilaisia menetelmiä opetuksessa. Lapset tulivat ryhmässä kuulluiksi, minun oli helppo tarttua heidän innostuksiinsa ja kynnys lähteä toteuttamaan hullujakin ideoita oli pieni. Lapset olivat omatoimisia ja kouluympäristö mahdollisesti heille monipuolisen oppimisympäristön. Mielestäni kasvuympäristö oli lapsille todella optimaalinen, heillä oli aina yksi sama pysyvä kasvattaja ja sen lisäksi he pääsivät harjoittelemaan erilaisia taitoja vaihtuvien aikuisten kanssa. Kaikilla meillä harjoittelijoilla oli omat vahvuutemme ja persoonamme, joten lapsilla oli hyvin monipuolista ohjelmaa ja monen mielisiä kasvattajia ympärillään.

6.5 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyötäni varten toteutin yhdessä kanssa kaksi elokuvantekoprosessia. Keskustelimme ensin lasten kanssa yhdessä siitä, minkälaisista elokuvista lapset pitivät ja minkälaisia suosikkihahmoja heillä oli. Käsittelimme elokuva-aihetta ensin katselemalla lasten suosikkeja, lyhyitä videonpätkiä netistä. Lisäksi katsoimme yhden pitkän Onneli & Anneli elokuvan. Keskustelimme elokuvien sisällöistä ja niihin liittyvistä tunteista, vasta sen jälkeen siirryimme suunnittelemaan omia elokuvia. Lisäksi koululla vieraili samoihin aikoihin uuden Röllin elokuvan ohjaaja Marko Röhr ja esikoululaisetkin pääsivät

kuuntelemaan hänen ajatuksiaan elokuvan tekemisestä. Tämä toimi erittäin motivoivana tekijänä lasten omien elokuvien suunnittelussa.

Elokuviin liittyvistä tunteista keskustellessa kävi ilmi, että lapset tunnistivat hyvin kaikki perustunteet, joita ovat pelko, suru, aggressio, hämmästys, inho ja mielihyvä. Sana aggressio oli vieras, mutta viihaisen ilmeen he pystyivät nimeämään heti. Mielihyvä sanana oli myös osalle vähän outo, mutta itse tunne oli tuttu. Sosiaaliset tunteet, häpeä ja syyllisyys, vaativat vähän enemmän keskustelua, osalle ne olivat sanana täysin vieraita. Häpeä oli näistä vielä vähän vaikeampi.

Keskusteltuamme tunteista lähdimme toteuttamaan lasten elokuvaprojekteja miettimällä ensin sitä, mitä kaikkea elokuvan tekemisessä tulee ottaa huomioon ja minkälainen on hyvä elokuva. Monella lapsella oli jo kokemusta puhelimella ja Ipadilla kuvaamisesta. Lasten keskuudessa herättikin paljon keskustelua se, minkälaisia videopätkiä kukin oli ottanut. Lapset innostuivat heti suunnittelemaan elokuvan juonta. Pojat halusivat alusta alkaen tehdä ehdottomasti vankilaelokuvan ja tytöt halusivat tehdä supertyttöelokuvan. Koska meillä oli hyvin aikaa, päädyimme hyvin pian suunnittelemaan kahta lyhytelokuvaa.

6.6 Työskentelyvaiheet

6.6.1 Juoni ja käsikirjoitus

Ensimmäinen elokuva käsitteli vankilateemaa ja siinä esiintyi kolme poikaa ja kaksi tyttöä. Aloitimme tästä poikien elokuvaideasta, sillä sen suunnittelu oli ideatasolla jo pidemmällä ja käsikirjoittaminen oli ajankohtaista. Elokuvan käsikirjoitusta lähtivät laatimaan esikoulun kolme poikaa, mutta elokuvan kauppakohtaukseen osallistui lisäksi kaksi tyttöä, ja heidätkin otettiin pian mukaan suunnitteluun. Käsikirjoitusta tehdessä lapset kertoivat ja ideoivat yhdessä tarinan kulkua, jonka aikuinen kirjasi ylös. Samalla mietittiin asusteita ja muita hahmoja ja kirjattiin kaikki huomiot myös käsikirjoitukseen. Ensimmäinen käsikirjoitus oli nopeasti tehty ja innostus oli valtava, myöhemmin käsikirjoitukseen palattiin yhä uudelleen ja sitä ryhdyttiin lasten kanssa jakamaan eri kohtauksiin.

Ensimmäisen elokuvan valmistuessa käynnistimme kunnolla vasta toisen, supertyttöelokuvan suunnittelun. Elokuvan tekemiseen osallistuivat kaikki esikoulun seitsemän tyttöä ja suunnittelu lähti valtavalla innostuksella käyntiin. Yhteisymmärrys käsikirjoituksesta saavutettiin yllättävän helposti ja elokuvan nimeksi tuli ”Supertytöt pelastavat kissoja”. Lapsilla oli paljon erilaisia ideoita, ja ne saatiin taitavasti sisällytettyä samaan käsikirjoitukseen. Pientä neuvottelua käytin siitä, kuinka montaa kissaa ja supertyttöä elokuvassa on ja mistä kissat pelastetaan, mutta suuria erimielisyyksiä ei tullut.

Lapset pystyivät itse saavuttamaan kaikkia osapuolia tyydyttävän lopputuloksen. Innostuksen ja sen tuoman mielihyvän tunne oli korkealla.

Supertyttöelokuvassa eniten äänessä halusi olla lapsi, joka oli kolmikielinen, suomen kieli oli näistä heikoin. Teimme hänen kanssaan vuorosanoista käsikirjoituksen ja hän oli pääosassa tämän käsikirjoituksen laatimisessa. Kyseinen lapsi turhautui välillä lukutehtävissä, sillä hänen kelitaitonsa ei riittänyt kaikkiin tehtäviin. Turhautuminen ilmeni silloin kiukuttelemisena, luovuttamisena tai siten, ettei hän suostunut tekemään lukuharjoitusta. Elokuvan käsikirjoituksen laatiminen ja harjoittelu olivat erittäin hyviä toiminnallisia menetelmiä hänen suomenkielentaitonsa kehittymisen tukemisessa. Tieto elokuvavaroissa esiintymisestä oli niin motivoivaa, että turhautumisen tunnetta ilmetessä lapsi pystyi itse säätelemään tunnetta niin, että hän jaksoi sinnikkäästi harjoitella vuorosanojaan. Tähän auttoi lapsen oma innostus, ja kasvattajana myös minä tuin lasta tunteen säätelyssä ilmaisemalla omaa innostustani hänen harjoittelua kohtaan. Tämä oli mielestäni erittäin hyvä esimerkki siitä, kuinka aikaisemmin lapsen hankalaksi kokema lukemisharjoittelu onnistuttiin tässä projektissa kääntämään niin, että turhautumisen tunteesta päästiin kohti hyvää ja tuloksellista toimintaa. Käsikirjoituksen laatiminen ja harjoittelu olivat siis erittäin hyviä toiminnallisia menetelmiä, ne tukivat hänen suomenkielentaitonsa kehittymisen lisäksi myös hänen tunnetaitojen kehittymistä.

6.6.2 Rekvisiitat, lavasteet ja kuvauspaikat

Molemmissa elokuvissa rekvisiittojen suunnittelu kulki käsi kädessä käsikirjoituksen laatimisen kanssa. Rekvisiitan ja lavasteiden suunnittelu ja toteutus tapahtuivat ryhmässä yhteistyönä, niin että jokaisella lapsella oli oma vastuualueensa. Tähän meni noin kaksi viikkoa. Vankilaelokuvassa rekvisiitoista suuritöisin oli itse vankilan tekeminen, teimme sen isosta pahvilaatikosta ja maalaamistalkoiisiin osallistui myös iltapäiväkerholaisia. Elokuvassa oli kaupparyöstökohtaus, tämän osalta lavasteet olivat jo valmiina, sillä esikoulussa käsiteltiin kauppa-asioita ja sitä varten ryhmään oli pystytetty leikkikauppa, joka sopi erinomaisesti tähän elokuvaan. Vankilaelokuva päätettiin siis kuvata kauppakohtauksen osalta sisällä ja vankilakohtauksen osalta ulkona. Rekvisiittoja miettiessä ja tehdessä myös elokuvan käsikirjoitus selkeytyi ja loppuvaiheessa myös tarkat puherepliikit kirjattiin ylös, eli teimme erikseen repliikkikäsikirjoituksen. Lasten esiintymisvaatteet löytyivät pääsääntöisesti lapsilta itseltään.

Supertyttöelokuvassa kuvauspaikkoja mietittiin yhdessä tyttöjen kanssa kiertelemällä paikkoja ja keskustelemalla, lopulta elokuva päätettiin kuvata kokonaisuudessaan sisäpihalla. Rekvisiittoja piti tehdä paljon ja siihen käytettiin paljon aikaa. Askartelimme vaarallisia hämähäkkejä, kissojen vankilan isosta pahvilaatikosta, tuntemattoman vankilan, supertyttöjen silmikat, kissojen hännät sekä alku- ja loppu-tekstit isoille papereille.

Lisäksi maalasimme elokuvassa keskeisessä roolissa olevan tuntemattoman kodin isolle paperille ja kerrostalon valtavalle lakanalle. Kukin löysi oman mielipuheensa, eikä erimielisyyksiä syntynyt. Supertyttöjen asusteet löytyivät pääsääntöisesti esikoululta, mutta asuja sai kukin halutessaan täydentää omilla vaatteillaan. Opettajat paikkailivat jonkin verran asusteita ja auttoivat silmikoiden kuminauhosten kanssa, mutta kaiken muun rekvisiitan tekivät lapset ja opettajan rooli oli lähinnä ohjata toimintaa.

6.6.3 Kuvaustilanne

Elokuvaidean saamiseen jälkeen noin kolmen viikon päästä ryhdyimme kuvaamaan poikien vankilaelokuvaa. Tarkoituksena oli saada elokuva purkkiin yhden päivän aikana ja muille ryhmän lapsille oli suunniteltu täksi ajaksi muuta ohjelmaa. Ennen itse kuvausta harjoittelimme kohtauksia ja sen myötä myös rekvisiitat ja puherepliikit selkiytyivät.

Mielenkiintoista olikin havainnoida sitä, miten lapset valmistautuivat kuvauksiin. Vankilaelokuvassa pojat harjoittelivat repliikkejä etukäteen, mutta tytöt ottivat valmistautumisen hyvin rennosti, sillä nyt ei ollut kyse heidän pääelokuvasta vaan ainoastaan sivuroolista poikien elokuvassa. Tämä selvästi vaikutti siihen, että tytöt eivät juurikaan jännittäneet kuvaustilannetta. Kaikki lapset tuntuivat saavan paljon tukea siitä, kun sanoimme että kohtaukset voi tarvittaessa ottaa uudestaan. Tämä oli hyvä esimerkki siitä, miten lapset säätelivät tunteita jo etukäteen, ennen kuin ne olivat edes virinneet. Jännittävän tilanteen ajattelu etukäteen ja siihen liittyvät mielikuvat ovat mielen keinoja yrittää lieventää tulevaa jännitystä. Yksi pojista ei osannut vielä lukea, joten hänen kohdallaan teimme paljon toistoja, jotta hän muistaisi vuorosanat. Havaitsin hänen kohdallaan, että kiinnostus lukemisenopeteluun heräsi aivan uudella tavalla. Tämä ilmeni niin, että hän halusi harjoitella lukemista ja haki kasvattajalta paljon tukea tämän taidon harjoitteluun.

Lapset olivat erittäin innostuneita ja motivoituneita kuvauksissa. He kuuntelivat hyvin ohjeita ja olivat yllättävän kärsivällisiä, vaikka joitakin kohtauksia pitikin kuvata monta kertaa. Yksi pojista oli aluksi epävarma omasta suoriutumisestaan kameran edessä ja tämä ilmeni niin, että hän meni ensimmäisissä otoksissa lukkoon ja unohti vuorosanat. Hän reagoi jännittävään tilanteeseen jähmettymällä, rooli elokuvassa oli lapsen mielestä kuitenkin niin mielenkiintoinen, että kasvattajan tuella ja kannustuksella uteliaisuus voitti jännityksen ja muutaman otoksen jälkeen kohtaus onnistui. Opettajan kannustuksella oli iso merkitys siinä, että hän selviytyi tilanteesta. Lopulta lapsi siis jaksoi kannatella jännityksen tunnetta ja selvisi otoksesta reippaasti.

Katsoimme kohtauksia heti kuvausten jälkeen, tämä auttoi myös epävarmempaa osallistujaa tulevissa suorituksissa. Positiivista oli huomata se, kuinka lapset kannustivat toisiaan. Tähän ei tarvittu

opettajan kehotusta vaan lapset ryhmäytyivät itse toisia kannustavaksi tiimiksi, he tukivat ja osoittivat empatiaa toisiansa kohtaan. Huumori oli myös vahvasti läsnä kuvauksissa ja tämä kevensi osaltaan jännitystä.

Yksi poika innostui pelleilemään silloin, kun hän jännityksestä johtuen unohti mitä piti tehdä. Tein havainnon, että tämä toistui ja olikin yksi keino torjua vaikea tunne. Tästä päästiin yli keskustelemalla ja harjoittelemalla kohtausta ilman kameraa. Tärkeää oli myös tässä tapauksessa keskustella lapsen kanssa siitä, miten yhteiset tavoitteet saavutettaisiin. Joistakin kohtauksista tuli pidempiä, sillä tehtävästä suoriutumiseen meni enemmän aikaa. Oli kuitenkin mielenkiintoista huomata, että tämä ei aiheuttanut ylimääräistä jännitystä, hän tarvitsi vain hieman enemmän aikaa ja tilaa suoriutumisessa. Havaitsin, että luomalla rauhallisen kuvausympäristön, kasvattaja pystyi omalta osaltaan auttamaan lasta haastavassa tilanteessa. Keskustelimme myös lopputuloksesta ja siitä, kenelle elokuva näytetään. Lapsia miellytti ajatus siitä, että elokuva näytetään vanhempainillassa. Huomioin, että lopputuloksesta puhuminen oli tärkeä voimavara tämän kaltaisessa tehdään yhdessä -projektissa.

Supertyttöelokuvassa lapset valitsivat yhteistuumin sen, että minä näyttelisin elokuvassa ”tuntemattoman” roolin. Poiketen vankilaelokuvasta, jossa näyttelijöinä toimivat ainoastaan lapset, supertyttöelokuvassa minulla oli tuntemattoman rooli. Tuntematon oli roolissaan hieman pelottava ja vaarallinen, hän oli hyvä saalistamaan ja piti erityisesti kissojen saalistamisesta. Tämä oli lapsista erittäin hauskaa, eli minun heittäytyessä hassuttelemaan tunnelma oli kaikin puolin vapautunutta, jännittävää ja hauskaa.

Supertyttöelokuvan kuvauksien aloittamisen suhteen emme pysyneet alkuperäisessä aikataulussa. Tämä johtui siitä, että tuli yllättäviä sairauspissaoloja emmekä päässeet aloittamaan kuvauksia suunnitelman mukaisesti, sillä aina oli joku poissa. Lopulta saimme kuitenkin kaikki paikalle ja koko elokuvan purkkiin yhdellä otoksella. Harjoittelukertoja sen sijaan tuli lukuisia, aina kun oli ylimääräistä aikaa, lapset halusivat harjoitella kohtauksia.

Elokuvan kuvaukset jännittivät lapsia. Tämä ilmeni niin, että lapset käyttäytyivät hieman varovaisesti ja olivat varautuneita. He kulkivat yhtenä rykelmänä ja tarkkailivat toisiaan. Juonellisesti elokuva sisälsi paljon yhdessä toimimista, olikin mielenkiintoista havainnoida, kuinka toisten tuoma läsnäolo toi turvaa ja auttoi selviytymään elokuvan kohtauksista. Lapsilla oli tässä tapauksessa toisiinsa positiivinen vaikutus jännityksen hallinnassa, eikä jännitys yltynyt yli lasten sietokyvyn.

Elokuva sisälsi juonellisesti monia eri tunnetiloja. Lapset näyttelivät surullista, pelästynyttä, innostunutta ja vihaista. Lisäksi elokuvaa kuvattaessa syntyi spontaaneja riemun kiljahduksia.

Yksi tyttö, joka alkuun ilmaisi esiintymisjännitystä, heittäytyi rooliin niin hyvin, että alun jännitystä ei loppujen lopuksi edes huomannut. Alkuun hän ei halunnut vuorosanoja, mutta muutti mieltään ja halusikin olla äänessä elokuvan loppumetreillä ja selviytyi niistä loistavasti. Mielenkiintoinen havainto oli se, että omana itsenä koettu jännitystilanne ei roolihahmossa tullutkaan esille.

Supertyttöelokuvan kuvauspäivä oli haastavampi kuin vankilaelokuvan, sillä viivästyksestä johtuen osallistujien motivaatio ja into elokuvan tekemiseen kerkesi osittain hiipua. Opettajan rooli kannustajana korostuikin elokuvaprojektin loppuun saattamisessa. Tässä tilanteessa käsitelimme tyttöjen kanssa erilaisia pettymykseen liittyviä tunteita, eli sitä miltä muista tuntuu, jos elokuvaa ei saateta loppuun. Puhuimme myös velvollisuudesta muita kohtaan, jos yhdessä on päätetty tehdä jotain, on reilua viedä asiat loppuun. Lisäksi puhuimme äitienpäivästä ja toisten huomioimisesta, lopulta saimme vietyä projektin yhteisymmärryksessä loppuun.

Havaitsinkin kuinka tärkeää elokuvan tekemisessä onnistumisen kannalta on se, että tarttuu ja ryhtyy toimeen heti kun lapset innostuvat toimimaan ja viedä projekti loppuun suhteellisen lyhyen ajan sisällä. Toiset lapset selvästi turhautuivat, kun he eivät päässeet toimimaan silloin, kun motivaatio oli parhaiten päällä. Sitten kun kaikki olivat viimein paikalla, ei kaikilla ollut enää innostusta jäljellä. Turhautumisen sietäminen osoittautuikin joidenkin kohdalla vaikeaksi. Videotallenteesta näkee, ketkä lapsista ovat mukana hammasta purren. Lasten tunteiden käsittelytaito riitti siihen, että he suostuivat esiintymään, eivätkä he näyttäneet tunteita sen kokoisina kuin he itse ne tunsivat. Innostuksen puutetta he eivät kuitenkaan pystyneet katsojalta piilottamaan.

6.6.4 Editointi

Elokvien editoimiseen pyysimme apua yhdeltä koulun viidesluokkalaiselta ja hän auttoi meitä mielellään. Vankilaelokuvan editoimiseen meni noin viikko, sillä kyseinen oppilas teki sitä aina kun kerkesi omilla välitunneillaan. Hän otti aina mukaan jonkun elokuvassa mukana olleista lapsista ja he yhdessä miettivät mm. yksittäisten kohtausten äänitehosteita. Lasten oli helppo olla osallisina editoimisessa kun päävastuu oli vanhemmalla oppilaalla. Vankila elokuvan valmistuttua katsoimme sen yhdessä lasten kanssa ja menestys oli huikea. Lapset ilmaisivat tyytyväisyyttään hymyilemällä, nauramalla ja luomalla kaikin puolin positiivisen ilmapiirin luokkaan. Päätimme myös näyttää elokuvan vanhempainillassa, joka oli tulossa seuraavalla viikolla.

Supertyttöelokuvan editointi jäi minun tehtäväkseni ja tein sen mielelläni, sillä näin sen mahdollisuutena oppia jotain uutta. Ipadin elokuvasovellus oli erittäin helppo käyttää, joten tarvitsin vankilaelokuvan editoimisessa käytetyn oppilaan apua vain hyvin vähän.

Lisäsin musiikin ja ääniefektit omatoimisesti. Lisäksi lisäsin kuvatekstejä, sillä kaikkia vuorosanoja ei kuullut kovin hyvin. Tämä helpotti juonen ymmärtämistä ja teki kokonaisuudesta eheän. Kun elokuva oli valmis, katsoimme sen yhdessä koko ryhmän kanssa. Keskustelimme myös koko elokuvantekoprosessista ja palasimme tunteisiin, joita elokuvien tekeminen oli herättänyt. Äitienpäivänä touko-kuussa 2016 annoimme jokaiselle esikouluryhmäläisen äidille muistitikun, joka sisälsi molemmat lasten tekemät elokuvat. Supertyttöelokuva oli editoinnin jälkeen pituudeltaan 5 min 51s ja vankilaelokuva 3 min 54 s.

7 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTIA

Opinnäytetyöni kehittämistehtävä oli tukea lasten tunnetaitojen kehittymistä elokuvakasvatuksen keinoin. Ihmisen tärkeimpiä tunnetaitoja ovat tunteiden tunnistaminen, kannattelu, säätely ja käsittely. Pyrkimys oli kuvata sitä, miten nämä tunnetaidot ilmenivät elokuvantekoprosesseissa ja miten elokuvakasvatuksen keinoin pystyimme tukemaan kyseisten tunnetaitojen kehittymistä. Opinnäytetyöni arviointi perustui omaan havainnointiini ja videotallenteeseen. Tein havainnoita suunnittelutyöstä, kuvaustilanteesta ja kahdesta valmiista lyhytelokuvasta. Havainnointi videotallenteesta oli luotettava lähde, sillä sen pystyi tarvittaessa katsoa aina uudelleen. Opinnäytetyötäni varten katsoin molemmat lyhytelokuvat (ja pois jätetyt otokset) useaan kertaan.

Kasvattajan näkökulmasta onnistuin opinnäytetyöni tavoitteissa hyvin. Elokuvantekoprosessi lähti liikkeelle tunteiden tunnistamisesta, keskustelemalla niistä yhdessä lasten kanssa sain käsityksen siitä, mitkä tunteet olivat heille käsitteenä tuttuja ja mitkä eivät. Perustunteet olivat helppoja, mutta sosiaaliset tunteet häpeä ja syyllisyys eivät olleetkaan niin yksinkertaisia.

Molemmissa elokuvissa oli hyvin erilaisia, mutta myös samanlaisia tunteita. Tunteiden tunnistamista tapahtui siis jatkuvasti, niin itsessä kuin toisissakin. Osa tunteista oli roolin kautta omaksuttua (pelottava rosvo tai rohkea poliisi) ja osa oli aitoja ihmisen biologiasta kumpuavia tunteita (jännitys, pelko, turhautuminen, riemun kiljahdukset). Poikien vankilaelokuva oli vauhdikkaampi ja siinä oli vaarallisia tilanteita, perinteinen poliisi jahtaa rosvoa -elokuva. Supertyttöelokuvassa oli jännityksen lisäksi myös surua ja empatiaa, tuntematon vangitsi yhden kissan ja se joutui surullisena eroon kaveristaan. Yhtäläisyyksiä oli siinä, että kumpikin elokuva sisälsi ”pahiksen” (vankilaelokuvassa rosvo ja supertyttöelokuvassa tuntematon) ja ”hyviksen” (vankilaelokuvassa poliisi ja supertyttöelokuvassa supertytöt). Molemmat elokuvat myös päättyivät onnellisesti, rosvo joutui vankilaan ja supertytöt onnistuivat pelastamaan kissan ja vangitsemaan tuntemattoman.

Tunteiden kannattelua tapahtui paljon, mikä oli osittain odotettavissakin, ja siinä lapset onnistuivat todella hyvin. Kuvaustilanteet toivat lisääjännitystä lasten esiintymistilanteisiin. Tämä ilmeni varovaisuutena, levottomuutena ja paikoin poikkeavana toimintana. Lapsissa heräsi luonnollisesti jännitystä ja sen tuomaa epäröintiä kun he tiesivät, että heidän roolisuoritustaan kuvataan kameralla. Havaintojeni pohjalta onnistuin siis kasvattajana luomaan tietoisesti sellaisen oppimisympäristön, jossa erilaisia tunteita pääsi tunnistamaan, kokemaan ja harjoittelemaan. Lapset olivat kuitenkin pääsääntöisesti näissä tilanteissa ”vallan kahvassa” vaikuttamassa siihen, että tunne pystyttiin havaitsemaan, nimeämään ja kannattelemaan tietoisesti.

Molemmissa elokuvantekoprosesseissa oli myös havaittavissa paljon tunteiden säätelyä. Tämä ilmeni tilanteiden ajattelemisella etukäteen ja mielikuvaharjoituilla, eikä jännitys silloin yltänyt yli lapsen sietokyvyn. Joissain tilanteissa säätelytaidot pettivät. Esimerkiksi vankilaelokuvan kuvaustilanteessa yksi lapsi meni lukkoon ja yksi pelleili. Supertyttöelokuvassa muutama lapsi turhautui siihen, ettei elokuvanteko edennyt ja se johti kiukkuun. Kasvattajan tuella ja muiden lasten rohkaisulla siitä ei kuitenkaan tehty suurta numeroa, vaan lasta kannustettiin yrittämään uudelleen. Lasten osoittama välitön kannustus ja empatia toisia kohtaan sekä kasvattajan tuki olivatkin erittäin tärkeitä näissä tilanteissa. Kasvattajana pystyin varhaisella puuttumisella ja tuella tukemaan lasta niin, että tunteesta tuli siedettävä ja sen kanssa pystyi jatkamaan prosessia eteenpäin.

Myös valmistautumisen mahdollisuus auttoi siihen, ettei säätelykyky pettänyt kaikissa tilanteissa niin, kuin olisi ehkä tapahtunut, jos valmistautumisaikaa ei olisi ollut. Esimerkiksi supertyttöelokuvassa ujompi tyttö suoriutui loistavasti roolistaan vuorosanojen kanssa, hän ei kuitenkaan ollut valmis tähän suoritukseen omana itsenään. Mikäli hänellä ei olisi ollut valmistautumisaikaa ja roolin tuomaa turvaa säätelykykynsä tukena, hän ei välttämättä olisi pystynyt vielä kannattelemaan jännityksen tuomaa tunnetta, eikä olisi ehkä suoriutunut roolistaan. Havaintojeni pohjalta, mielen keinot lieventää tulevaa jännitystä ja elokuvaroolin tuoma tuki lapselle auttoivat lasta ilmaisemaan itseään aivan uudella tavalla uudenaikaisessa ympäristössä.

Oli myös ilo huomata kuinka luovalla tavalla ja spontaanisti lapset ilmaisivat tunteitaan. Esimerkiksi supertyttöelokuvassa käsikirjoitusta ei seurattu ihan sanasta sanaan vaan tilanteissa myös improvisoitiin, tästä olivat merkkeinä hieman muunneltu käsikirjoitus ja mm. ylimääräiset riemunkiljahdukset. Supertyttöelokuvassa oli myös ehkä tilaa enemmän spontaanille luovuudelle, se kuvattiin yhdellä keralla purkkiin aikataulullisista haasteista johtuen toisin kuin poikien elokuva. Tässä elokuvassa eivät myöskään kuvauspaikat vaihtuneet, joten kertaotos oli mahdollinen toisin kuin vankilaelokuvassa, jossa kuvauspaikkoja oli useita.

Lapsen kokeman tunteen muutoksen ja sen tuoman vaikutuksen lapsen käyttäytymiseen pystyin havaitsemaan myös siitä, että lapset eivät toimineet niin kuin heidän luonteelleen ja temperamentilleen oli yleensä ominaista toimia vastaavissa tilanteissa. Tällainen havainnointi edellyttää kuitenkin sitä, että lapset ovat havainnoitsijalle ennestään tuttuja. Opinnäytetyötäni aloitettaessa olin työskennellyt ryhmässä jo melkein kaksi kuukautta ennen kuin aloitimme elokuvaprojektit, eli pystyin hyödyntämään tätä tuntemusta lapsista ja peilaamaan havaintojani myös näihin tietoihin.

Havaintojeni pohjalta koko elokuvantekoprosessi oli molempien elokuvien kohdalla kokonaisuudessaan merkittävä tekijä lapsen tunnetaitojen kehittymisen tukemisessa. Elokuvantekoprosessi alkoi katselemalla videon pätkiä ja keskustelemalla tunteista, ja jatkui tunnistamalla omia ja muiden tunteita. Lopulta päädyimme siihen, että keskustelimme yhdessä koetuista tunteista ja siitä, miten niistä selvittiin. Tärkeää oli se, että into tehdä elokuvia lähti lapsista itsestään. He pääsivät vaikuttamaan kaikkeen ja luomaan uutta. Motivaatio oli todella tärkeä ja kannustava tekijä koko matkan.

Elokuvaprojektimme menetelmät liittyivät siis aktiiviseen oppimiseen, elokuvan tekeminen innosti lapsia ja siten tämä lisäsi myös heidän motivaatiota. Tärkeintä elokuvan teossa ei ollut lopullinen aikaansaannos, onnistunut elokuva vaan se, että lapset pääsivät oikeasti käyttämään mielikuvitustaan ja luovuuttaan sekä toimimaan heille mieluisassa oppimisympäristössä.

Lapset ilmaisivat tyytyväisyyttään koko prosessiin ja puhuivat elokuvista pitkään. Onnistuin siis kasvattajana luomaan mielekkääksi koettua toimintaa. Myös vanhemmilta tuli positiivista palautetta valmiista lyhytelokuvista. Tunnetaitojen kehittymisen tukeminen elokuvakasvatuksen keinoin olikin tavoite, joka oli vain kasvattajien tiedossa ja mielestämme saavutimme tämän tavoitteen hyvin viitaten edellä käymääni arviointiin.

Elokuvakasvatuksesta on erilaisia näkemyksiä, esimerkiksi arvostettu ranskalaisen mediakasvatuksen uranuurtajan ja elokuvatutkijan Alain Bergala peräänkuuluttaa kasvattajan vastuuta kulttuurillisista virikkeistä. Koulukino ry:n Marjo Kovanen taas puolustaa viihteellisen elokuvan käyttöä elokuvakasvatuksessa, sillä psykologisen hyvinvoinnin kannalta sille on tarvetta.

Peters taas kirjoitti jo 1960-luvulla elokuvan estetiikan merkityksestä. Esteettinen kasvatus koskee taiteen ymmärtämisen lisäksi myös luovien kykyjen kehittämistä. Elokuvakasvatus on taiteellista luomistyötä, jonka todellisin arvo on itse luomistoiminta ja paras tapa herättää ymmärtämystä ja arvostusta on hänen mukaansa ryhtyä toimimaan eli tekemään elokuvaa.

Raitaranta ja Virtanen taas puhuvat kirjassaan siitä, että elokuvakasvatuksessa lasten kokema pelko ja jännitys eivät ole pelkästään pahoja asioita. Niiden kautta lapsi voi testata omia tunteitaan ja pelkojaan. Sekä vankilaelokuvassa että supertyttöelokuvassa oli erittäin jännittäviä fiktiivisiä kohtauksia, joissa lapset pystyivät harjoittelemaan näitä tunteita ja kohtaamaan pelkojaan. Lapsilla oli tietty perusturvallisuus ja luottamus fiktion sääntöihin (=lastenelokuvassa hyvä voittaa aina pahan) ja ne sallivat lapsen ottaa turvallisesti mittaa itsestään. Esimerkiksi supertyttöelokuvassa supertytöt lopulta kohtasivat vaarallisen tuntemattoman ja vangitsivat tämän. Vankilaelokuvassa taas poliisi onnistui lopulta päihittämään rosvon.

Molemmissa elokuvissa lapset kokeilivat uusia rooleja rohkeasti, ja roolivalinnat olivat välillä yllättäviäkin. Elokuvien fiktiivisten henkilöiden kautta lapset saivat tilaisuuden kokeilla erilaisia rooleja ja tunnetiloja ja he tarttuivat näihin tilaisuuksiin, mistä olin erittäin tyytyväinen. Kovanen tarkentaa kirjassaan, että kehittyäkseen taitavaksi tunteiden säätelijäksi lapsi tarvitsee kokemuspohjaista luottamusta omiin taitoihinsa. Havaintojeni pohjalta voin todeta, että uusien kokemusten kautta lapset saivat luottamusta omiin taitoihinsa, tämä ilmeni mm. rohkeutena roolisuorituksessa, mikä osaltaan siis tuki heidän tunnetaitojensa kehittymistä.

Kasvattaja voi työssään hyödyntää näitä kaikkia yllämainittuja näkökulmia. Lapsi voi katsoa yhdessä aikuisen kanssa vaativia ja tunnesisällöltään vahvojakin elokuvia ja oppia näistä elintärkeitä tunnetaitoja. Toisaalta mieli kaipaa myös lepoa ja viihdettä, jotta aivot pysyvät avoimina ja vastaanottavaisina vaativimmille oppimisprosesseille. Kolmanneksi elokuvakasvatus on myös luovaa toimintaa, jonka sisällön ymmärtää vasta ryhtymällä toimimaan eli tekemällä elokuvaa. Luovat menetelmät kehittävät itsetuntemusta, joka taas tukee lapsen tunnetaitojen kehittymistä.

Vaatimukset, jotka välillä panevat ihmisen tiukoille mutta eivät kuitenkaan ylitä hänen resurssejaan, vievät kehitystä eteenpäin (Keltikangas-Järvinen 2008: 177). Aivot tarvitsevat toimiakseen sekä stressiä että sen tyyntymiseen liittyvää palkitsevuutta. Kummatkin ovat välttämättömiä, sillä ilman epäjärjestyksen ja uudelleen järjestymisen sykintää kehitys pysähtyy. (Sajaniemi ym. 2015: 34.) Molemmat elokuvantekoprosessit mahdollistivat lapsille turvallisen ympäristön ottaa mittaa omasta itsestään. Havaintojeni pohjalta voi tehdä sen johtopäätöksen, että kasvattajan välittömällä läsnäololla ja palautteella oli keskeinen merkitys siinä, etteivät vaatimukset ylittäneet lapsen sietokykyä. Tunnetaidot ovat olemassa vaistonvaraisesti, mutta ihmisen tarvitsee oppia kuuntelemaan tunteitaan ja uskaltaa ottaa ne käyttöön. Lapsilla tämä kehitys on vielä kesken ja kehittääkseen näitä taitojaan he tarvitsevat luovia ilmaisutapoja, ja elokuvakasvatuksen keinot tarjoavat näitä keinoja.

Tunteiden esiin saamiseksi lapsi tarvitsee siis opettelua, tukea ja esimerkkejä. Havaintojeni pohjalta elokuvakasvatuksen keinoin pystymme näitä taitoja harjoittelemaan. Elokuvantekoprosessimme opettivat sen, että kuvaustilanteissa lapset ja aikuiset pystyivät turvallisesti harjoittelemaan mm. jännityksen kohtaamista ja etsiä yhdessä keinoja tilanteen hallitsemiseksi. Kasvattajan tehtäväksi jäi lapsen tukeminen erilaisten tunteiden kohtaamisessa. Tärkeää oli, että kasvattaja pystyi tarttumaan tilanteeseen heti ja tukemaan lasta oikealla hetkellä oikealla tavalla. Kokemuksieni perusteella muiden lasten ja ennen kaikkea kasvattajan antama kannustus ja tuki olivat tärkeimpiä seikkoja tehtävästä suoriutumisen suhteen. Lapsista itsestään lähtevä empatia toisia kohtaan oli erittäin positiivista huomata, elokuvakasvatuksen keinot tukevat siis havaintojeni pohjalta myös empatiakyvyn kehittymistä.

Elokuvantekoprosessimme kokonaisuudessaan antoi monelle lapselle kokemuksen siitä, että vaikeudet ovat voitettavissa ja että ponnisteleminen kannattaa. Tämä ilmeni siten, että onnistuimme saavuttamaan sillä hetkellä olevan tavoitteen vaikeuksista huolimatta. Onnistuin esimerkiksi saamaan kaikki tytöt supertyttöelokuvan kuvauksiin ja lopulta he olivat kaikki hyvin tyytyväisiä lopputulokseen. Sosiaalinen vuorovaikutus on ratkaisevan tärkeää tällaisessa aivojen epäjärjestyksen ja järjestyksen tilan heiluriliikkeen ylläpitämisessä. Sajaniemen mukaan lapsesta tuntuu palkitsevalta, kun häntä autetaan palauttamaan järjestys eli kyky toimia kun hän on epäjärjestyksen tilassa. Juuri tähän järjestyksen palauttamiseen pystyin kasvattajana hyvin tarttumaan prosessin eri vaiheissa. Lapsi oppii tunnetaitoiseksi suhteessa muihin ihmisiin, ja näitä taitoja voi tekemieni havaintojen pohjalta harjoitella sopivien vastoinkäymisten kanssa.

Havaintojeni perusteella elokuvaprosessimme tuki myös Hakkaraisen tapaustutkimusten tuloksia. Elokuvan tekeminen palveli ehdottomasti koulumotivaatiota ja toimi ihanteellisena ryhmäytymisen ja ryhmätyötaitojen välineenä. Elokuvien katsominen, käsitteleminen ja tekeminen yhdessä vahvistivat myös yhteisöllisyyttä. Olen samaa mieltä Kovan kanssa siitä, että vahvasti tunteisiin vetoavana taidemuotona elokuvien katselu ja elokuvien tekeminen tarjosivat välineitä tunteiden käsittelyyn ja tunnetaitojen oppimiseen.

Juurikkalan Elävästi kuvaa -kirjassa mainitun pikaelokuvamallin menetelmät pätevät hyvin myös meidän tekemissä elokuvissa. Molemmat lasten tekemät elokuvat kestivät alle 10 minuuttia, tätä pidempi elokuva olisi ollut liian työläs. Olen myös samaa mieltä Juurikkalan kanssa siitä, että elokuvan tekemisessä tempon on hyvä olla suhteellisen reipas, viivästykset saattavat aiheuttaa motivaation laskun, kuten kävi supertyttöelokuvassa.

Toteutin kehittämistehtäväni moniaistillisessa oppimisympäristössä, ja yhdyinkin Sajaniemen ajatukseen siitä, että mielen hyvinvoinnin kannalta moniaistillinen oppimisympäristö, jossa toimii mitä useampi erilainen mieli, sen vahvemmaksi ja joustavammaksi se voi kehittyä.

Yksi tapa varmistaa se, että kaikki kuuluvat johonkin ryhmään on toteuttaa lasten kanssa yhdessä tämän tyyppinen toiminnallinen elokuvantekoprosessi.

Kehittämistehtäväni sisälsi paljon sosiaalisten taitojen harjoittelemista. Jokaisella oli rooli tai tehtävä eli kaikki kuuluivat johonkin, eikä kukaan jäänyt yksin. Kuten Sajaniemikin kirjoittaa kirjassaan ei haittaa, jos lapsella on taipumus vetäytyä uusien ja yllättävien tilanteiden edessä, mutta hän tarvitsee rohkaisua uskaltaakseen kohdata uusia haasteita ja kasvattajan on varmistuttava, että tämä toteutuu. Kasvattajana onnistuin mielestäni tässä hyvin. Lisäksi elokuvantekoprosesseissa pääsivät myös hyvin esille lasten erilaiset temperamentti- ja tunteiden piirteet. Vähemmän temperamenttisten lasten ei kuitenkaan annettu vetäytyä rauhassa ja äkkipikaisesti annettiin tukea hidastamaan, jotta he oppisivat arvioimaan tilanteita myös ajattelemalla.

8 POHDINTAA

Opinnäytetyöni tärkein johtopäätös on se, että lapset hyötyvät tällaisesta toiminnasta ja elokuvakasvatuksen keinoin pystymme tukemaan lapsen tunnetaitoja. Kasvattajan tulee ohjata lasta tunnetaitojen opettelussa, se on osa itsesääteilykyvyn taitojen opettelua. Lapsille tulee opettaa keinoja impulssien hallintaan, sillä hyvin opittu impulssikontrolli ja sosiaalisten sääntöjen osaaminen antavat hyvät lähtökohdat aikuisuuteen siirtyvälle lapselle. Elokuvakasvatuksen keinoin lapset oppivat asioita hyvillä mielin, eli näillä keinoin vahvistimme myös lasten mielen hyvinvointia. Tämä tulisi olla kaiken opetuksen lähtökohta, sillä pahoilla mielin on vaikea oppia.

Tunnetaitojen oppimisen perusta on varhaislapsuudessa. Kehittämistehtäväni lähti liikkeelle tunteiden tunnistamisesta lasten kanssa. Jälkikäteen ajateltuna siihen olisi voinut käyttää vielä enemmän aikaa. Perustunteet olivat ihan hyvin hallussa, mutta emme kuitenkaan käsitelleet perusteellisesti edes perustunteita. Kun ottaa huomioon vielä sen, että ryhmässä oli monikielisiä lapsia, olisi tähän kannattanut varata enemmän aikaa. Havainnoituani omaa toimintaani huomasin se, että oletin lasten tietävän enemmän tunteista kuin he oikeasti tiesivätkään. Tunteiden tunnistaminen on niin laaja käsite, että jo pelkästään tästä osa alueesta voisi tehdä oman opinnäytetyön. Aikuisella on tärkeä rooli tunteiden sanoittamisessa.

Tunteiden syitä ja seurauksia käsitelimme myös hyvin pintapuolisesti. Elokuva on voimakas kasvatuksellinen väline, jonka avulla voi lähestyä monia elämän osa-alueita. Olisinkin kasvattajana voinut hyödyntää elokuvakasvatuksen keinoja vielä syvällisemmin, pysähtymällä pidemmäksi aikaa näihin teemoihin. Havaintoihini viitaten väittäisin kuitenkin, että elokuvakasvatuksen keinoin pystymme antamaan lapsille uudenlaisen toimintaympäristön ja mahdollisuuden siihen, että lapsi uskaltaa yrittää

ja oppii näin tärkeitä tunnetaitoja. Kaiken taustalla on elokuvan tekemisen mielekkyys, joka itsessään kannustaa ja motivoi lasta toimimaan.

Kehittämistehtäväni sisälsi hyvin monenlaisia sosiaalipedagogisia menetelmiä. Elokuvaa tehdessä lapset loivat tietoisesti uuden leikkiympäristön ja pääsivät osallistumaan tilojen ja välineiden suunnitteluun. Tämä kannusti lapsia leikkimään, tutkimaan ja erityisesti rohkaisi heitä ilmaisemaan itseään uusilla tavoilla. Elokuvan tekeminen oli lapsille mielekäs tapahtuma, jossa koettiin onnistumisen iloa, tämä puolestaan tuki ajatusta siitä, että lapsi oppii parhaiten ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut.

Tapaustutkimuksetkin osoittavat sen, että videotuottamisella voidaan saavuttaa monenlaisia etuja. Opettajan tehtäväksi jää tällaisten olosuhteiden luominen, joissa monipuolisten taitojen oppiminen on mahdollista. Oppimistahan voi tapahtua ainoastaan silloin, kun lapsi on säädellyssä tilassa, tästä syystä lapsen tunnetaitojen tukeminen tulisi olla kaiken pohjana kasvatustyössä. Kuten Isokorpikin kirjoitti, lapsi tarvitsee aikuisen tunteita olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan säätelevänä ja jäsentävänä kasvun välineenä.

Elokuvakasvatuksen keinojen käyttö lapsen tunnetaitojen tukemisessa on perustetavissa myös esiopetuksen perusteissa asetettujen tavoitteiden näkökulmasta. Elokuvakasvatuksen keinoin pystymme vastaamaan moneen esiopetuksen perusteissa mainittuihin tavoitteisiin. Esimerkiksi esiopetuksen perusteiden mukaan esiopetuksen tulee tarjota lapsille tilaisuuksia vuorovaikutuksen, ilmaisun eri muotoihin ja kokemuksiin sekä harjoitella näitä taitoja turvallisesti vertaisryhmän ja lähiyhteisön aikuisten kanssa. Oppimisympäristöjä tulee myös kehittää niin, että ne edistävät vuorovaikutusta ja lapset osallistuvat omien kykyjensä mukaan oppimisympäristöjen rakentamiseen. Kehittämistehtävässäni saavutimme nämä tavoitteet elokuvakasvatuksen keinoin.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sanotaan myös, että esiopetuksen tehtävä on kehittää lasten ilmaisua musiikillisen, kuvataiteellisen, käsitöiden sekä suullisen ja kehollisen ilmaisun perustaitoja harjoittelemalla. Lisäksi opetuksessa tulee tukea lasten tunnetaitojen kehittymistä ja lapsia ohjataan tunnistamaan tunteitaan. Opinnäytetyöni yksi tärkeimpiä johtopäätöksiä onkin se, että elokuvakasvatuksen keinot ovat juuri niitä keinoja, joita tulisi käyttää näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi perusteissa sanotaan, että opetuksessa voidaan hyödyntää sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja kehittäviä opetusohjelmia ja materiaaleja. Näihin kaikkiin edellä mainittuihin tehtäviin pystyimme vastaamaan elokuvakasvatuksen keinoin.

Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, kuten elokuvia, leikkiloruja ja musiikkia.

Esiopetuksen perusteissa mainitaan erikseen myös se, että lapsia tulee rohkaista kokeilemaan erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja ja näitä taitoja voidaan harjoitella esimerkiksi mediaesityksiä tekemällä. Kehittämistehtävässäni lapset kokeilivat rohkeasti Ipadin käyttöä ja kuvausmenetelmät olivat luonteva osa koko prosessia, eli elokuvakasvatuksen keinoin pystymme vastaamaan myös tähän tavoitteeseen.

Paikallisessa esiopetuksen opetussuunnitelmassa taas tarkennetaan perusteissa kuvattuja arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä. Siinä kuvataan tarkemmin kyseisen toimipisteen esiopetuksessa käytettävät oppimisympäristöt ja käytännöt esiopetuksen toteuttamisessa. Kehittämissuositukseksi onkin se, että elokuvakasvatuksen keinoja tulisi käyttää yhtenä sosiaalipedagogisena menetelmänä paikallisten esiopetussuunnitelmien toteuttamisessa, jonka tavoitteena on tukea lapsen tunnetaitojen kehittymistä. Paikallisen esiopetussuunnitelman yhteisten tavoitteiden kuvauksiin voisi esimerkiksi lisätä yhdeksi käytännöksi sen, että lapsen tunnetaitojen kehittymistä tuetaan elokuvakasvatuksen keinoin. Vastuu lapsen tunnetaitojen oppimisessa on paitsi vanhemmilla, myös kaikilla niillä aikuisilla, jotka ovat kodin ulkopuolella tekemisissä lasten kanssa.

LÄHTEET

Aaltonen, Riitta – Lehtinen, Taisto – Leppänen, Kyllikki – Peltonen, Tiina – Tarvo, Marja-Terttu – Tuunainen, Päivi – Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5 vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Lasten päivähoito, oppaita ja työkirjoja.

Bergala, Alain 2013. Kokemuksia elokuvakasvatuksesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräyksen ja ohjeet 2016:1. Opetushallitus. Verkkodokumentti. < http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf>. Luettu 27.2.2017.

Hakkarainen, Päivi – Kumpulainen, Kari (toim.) 2011. Liikkuva kuva – muuttuva opetus ja oppiminen. Kokkola.

Hobbs, Renee 2006: 35-50. Non-optimal uses of video in the classroom. Learning, Media and Technology. Temple University, Philadelphia, USA.

Haapsalo, Tiina – Kirkkopelto, Katri 2016. Hyvällä mielellä vai pahalla päällä – tunteet taidoksi. Molli-vihkonen. Helsinki: Lasten keskus.

Haapsalo Tiina – Kirkkopelto, Katri – Repo Laura 2016. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Mun ja sun juttu!. Helsinki: Lasten keskus.

Isokorpi, Tia 2004. Tunneoppia – parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jalovaara, Esko 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus Oy.

Juurikkala, Kaija 1999. Turhat rimat pois elokuvanteosta koulussa. Oppiminen on opettamista tärkeämpää. Teoksessa M. Välimäki (toim.) Elävästi kuvaa. Kokemuksia lasten ja nuorten elokuvaopetuksesta. Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskus ry. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Karlsson, Linnea 2016. Nuorisopsykiatrian klinikka FnnBrain- tutkimus. Verkkodokumentti. < yle.fi/akuutti > Julkaistu 27.2.2013 09:29. Päivitetty 08.04.2016 – 13:53. Luettu 02..10.2016.

Keltikangas- Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.

Koivunen, Pirjo-Leena – Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokkonen, Marja - Suoniemi, Minna - Rankanen, Mimmu 2017. Miltä tuntuu? Taide tunnekasvatuksen tukena. Media – ja taidekasvatuksen opetuspaketti. Helsinki: Trio-Offset Oy.

Kovanen, Marjo & työryhmä 2013. Elokuvasvatuksen opas. Keuruu: Koulukino Oy.

Martela, Frank 2016. Yrityksen menestys syntyy turvallisuudesta. Lehtiartikkeli. Keski-suomalainen. Sunnuntaisuomalainen 5.11.2016.

Liukko, Seija - Kangassalo, Marjatta 1998. Mediaa muruille. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Niemi, Päivi 2014. Hyvää mieltä & tunnetaitoja. Hämeenlinna: Päivä Oy.

Peters, J. M. I 1965. Johdatusta elokuvakasvatukseen. Helsinki: Otavan kirjapaino.

Raitaranta, Kirsi - Virtanen, Leena 2011. Ruutua, räminää ja rakkautta. Elokuvasvatuksia lapsille ja nuorille. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Sajaniemi, Nina 2014. Meidän perhe lehti 11/2014. Verkkodokumentti. <http://m.meidanperhe.fi/artikkeli/kasvu/psykologi_nina_sajaniemi_yksin_iaaminen_on_lapselle_iso_stressi?=1>. Luettu 21.9.2016.

Sajaniemi, Nina - Suhonen, Eira - Nislin, Mari - Mäkelä, Jukka E. 2015. Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saksela, Elina 2015. Tuottajan käsikirja. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Suomen mielenterveysseura. Verkkodokumentti. <<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>> Luettu 15.3.2017.

Tahkokallio, Keijo 2003. Mitä tehdä levottomille lapsille. Juva: WS Bookwell Oy.

Välimäki, Matti (toim.) 1999. Elävästi kuvaa. Kokemuksia lasten ja nuorten elokuvaopetuksesta. Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskus ry. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Wikipedia. Verkkodokumentti. <<https://fi.wikipedia.org/wiki/Empatia>> Luettu 17.3.2017.

SUOSTUMUS

Hyvät vanhemmat,

Olen tekemässä opinnäytetyötä Metropoliaan (AMK) liittyen elokuvakasvatukseen ja lapsen itsesäätelyn/stressinhallinnan tukemiseen. Lapsenne osallistui esikoulussa keväällä 2016 elokuvaprojektiin koululla X, ja tämän seurauksena valmistui kaksi ”lyhytelokuvaa”. Pyytäisinkin lupaa teiltä vanhemmilta, että saisin tehdä tästä projektista opinnäytetyöni. Videotallenteista teen ainoastaan havaintoja mm. lasten vuorovaikutukseen ja ryhmätoimintaan liittyvistä asioista. Havainnot käsittelen anonyymisti eli ketään lasta ei pystytä tunnistamaan opinnäytetyössäni, en myöskään mainitse koulun nimeä enkä paikkakuntaa. Lasten kanssa tehtyjä elokuvia ei myöskään tallenneta eikä julkaista missään. Opinnäytetyöni kirjallinen työ tulee Metropolian verkkojulkaisuun. Haluan noudattaa hyvää tutkimustapaa ja olisin erittäin kiitollinen suostumuksistanne, jotta opinnäytetyöni tekeminen tästä aiheesta mahdollistuisi.

Lapsen huoltajana annan suostumukseni tämän opinnäytetyön tekemiseen

Kyllä

Ei

Päivämäärä _____

Lapsen nimi

Huoltajan nimi

Nimen selvennys

Vastaan mielelläni kysymyksiin (yhteystiedot tähän)